

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

W.G. Rietkerk, Utrecht

Is geloven een vlucht?

Lukas 15:17

„Toen kwam hij tot zichzelf.” Dat kleine zinnetje vind ik één van de mooiste woorden uit de hele bijbel. Het zet voor mij alles in een ander licht, want het betekent dat tot geloof komen niet samen valt met vluchten, een beetje irreëel mens worden, maar integendeel: wie tot geloof komt dringt pas goed tot zichzelf door: wordt wie hij is, houdt op met vluchten, wordt reëel.

Hoe kom ik erbij om dit kleine zinnetje uit de gelijkenis van de verloren zoon zoveel aandacht te geven? Dat komt omdat mij één gesprek nog vers in het geheugen ligt. Het was met een studente medicijnen – een beetje meege-sleept naar ons huis door een broer – die haar had gezegd: je komt er alléén niet uit – je moet hulp vragen. Beiden zijn geboren en getogen in een gezin dat ver van het christendom afstaat. Hij is tot geloof gekomen – zij niet. Toen ik met haar ging praten had zij eigenlijk maar één enorm vooroordeel tegen het christelijk geloof en dat is: geloven is voor de zwakken. Als je beschadigd bent, een zwakke persoonlijkheid hebt, of het harde leven niet zelf aankunt – dan ben je rijp voor het geloof. Ga maar willekeurig welke grote kerk in de stad binnen – je vindt er wat vrouwen en wat kinderen, wat bejaarden – maar de sterke, gezonde mensen die zin hebben in het leven – die mensen die surfen, die een BMW hebben, die weten van wanten en ondernemingsdrang in hun lijf hebben, die hebben zo'n geloof niet nodig – die redden zichzelf wel.

Kruk voor zwakken?

Dit bezwaar is heel wijd verbreid en één van de voornaamste problemen voor een niet-christen om tot geloof te komen. Het evangelie is een kruk voor de zwakken, een escape voor wie het harde leven niet aankunnen. Wat moeten wij met dit bezwaar? Geeft de bijbel zelf geen aanleiding om dat zo te geloven? Ik denk dan juist aan die bekende gelijkenis van de verloren zoon. Die kent ook iedere buitenkerkelijke – maar hij of zij denkt: daar heb je nu weer zo'n voorbeeld van een man die zielig in de goot terecht komt – ja en dan als hij het zelf helemaal niet meer aan kan dan is daar de religie, als 'py in the sky' – als opium voor het

volk – dat helpt hem er door. Op het eerste oog lijkt dat ook waar. Want wij lezen hoe de jongste zoon in de gelijkenis zich pas bekeert als hij diep in de ellende terecht gekomen is. Voor Joden is dat het diepste dieptepunt als je je maag moet vullen met groentenaafval dat voor de varkens is gegoid – ja als zelfs dat je nog niet gegund is. Heimelijk vult hij zijn mond ermee als niemand kijkt. Dan – ja dan ineens – (zegt of denkt een niet-christen) vlucht hij in religie: het Vader-huis – en wordt er ontroerend binnengehaald.

Of juist jezelf vinden?

Maar nu het bijzondere. Er staat niet in de gelijkenis in het midden bij de wending in vs. 17: en toen hij midden in de misère zat, toen kon hij het leven niet meer aan en vluchtte naar God. Er staat dan het bijzondere zinnetje – toen, tussen de zwijnen – toen alles hem bij de handen was afgebroken, kwam hij tot zichzelf: Weet u waar dat een uitdrukking voor is? Eigenlijk voor wakker worden. Uit verdoving ontwakken. Ineens weer tot de ware wereld terugkeren. Toen ineens brak de waarheid door van wat hij al die tijd verdrongen had. Het was hem alsof hij uit een diepe verdoving wakker werd. Freud, Marx, Nietzsche, al die leraars van het ongeloof van onze tijd zeggen, een gelovig mens droomt, leeft irreëel, vertrouwt zich toe aan een illusie. Kijk maar naar die verloren zoon, ineens vlucht hij in een waanwerkelijkheid als de nood te zwaar wordt. Hij was wakker en realist, maar nu gaat hij dromen, nu zweeft hij weg. Jezus keert het hier precies om: Hij zegt: de man was op de vlucht, leefde in een roes, nu ontwaakt hij – ineens ziet hij hoe dat flinke stoere uitgaansleven een roes was, ineens dringt de ware werkelijkheid tot hem door: ik heb alles wat mijn vader me gaf verspeeld. Hij wordt wakker uit de droom. Tot dat moment toe had hij gedroomd, in een irreële wereld geleefd, was hij zichzelf niet geweest – nu ineens nu God hem alles afpakt, nu ineens beseft hij de waarheid van zijn eigen leven.

Spiegel

Hier raak ik de kern van het bijbels evangelie. Het leert ons als in een spiegel ons ware gelaat ontdekken. De

bijbel is als de bril die ons de werkelijkheid doet kennen zoals ze is. Het vervreemdt ons niet van de werkelijkheid, maar laat ons die pas zien. Zolang de boerenzoon achter de vrouwen aanjoeg (zò zijn broer!) leefde hij irreëel, onwaar, niet echt. Zolang hij zijn geld gebruikte puur voor genot en plezier; toen was hij op de vlucht. Zolang hij eigenlijk alleen maar gelukkig was als hij vrienden had die hem aanbeden, applaudisseerden en bewonderden – de bijbel zegt: toen leefde hij in een schijnwereld.

Pinksteren

Nu stort heel zijn schijnwereld in elkaar, geen vriend meer die hem bewondert, geld is op, vrouwen lopen om hem heen, hij is uitgeblust, de droom

36e jaargang – nr. 12
5 juni 1992

In dit nummer

- 215 W. Smouter
De ijsbreker van het Koninkrijk
- 217 C. Koolsbergen
Ik had dorst
- 218 Hillie van de Streek
De vrouw zwijge in de gemeente!? (2)
- 220 A. Troost
Hoe lezen of belijden wij art. 2 NGB (2)
- 222 H. Algra
Ouderlingenkonferentie 1992
- 224 R.R. Ganzevoort
Omgaan met verlies
- 226 Marleen Ramaker
Bouwen aan relaties

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
Ds. K. Muller
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476
Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

Administratie Opbouw
Bronsmos 7
2914 AC Nieuwerkerk aan den IJssel
Tel. 01803-20205.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 63,- per jaar of f 35,- per half jaar.
Voor studenten f 51,- per jaar.
Buitenland f 89,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten buitenland: f 10,-.

Advertenties

Tarief: 58 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 6% BTW). Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

is over, de droom die het godloze leven uiteindelijk is. Die droom is verstoord. Zonder God, geen zin, geen oorsprong, geen toekomst, geen spil. Wat een genade, mag je zeggen dat God in zijn goedheid dromen doorprijkt. En ineens mensen tot zichzelf doet komen. Dat doet Hij door Zijn Woord en Geest. Is dat nu niet het wonder van Pinksteren? Dat de Geest de roes doorbreekt en dromen doorprijkt? Zodat wij gaan zeggen: „Ik ga terug naar God – want ik heb mijn *doel gemist*, mijn leven verspeeld. Ik zal tegen hem zeggen: Vader ik heb gezondigd tegen de hemel en voor u – ik ben niet meer waard uw zoon te heten.

Zonde dat is maar niet een incident in ons leven – eens een leugentje om bestwil zeggen en een suikerklontje stelen – zonde is: *niet wezen* wie je

eigenlijk *bent*. Dat is zonde – een schijnleven leiden, rondom de totempaal dansen van die drie machten – sex, mammon, roem.

De gelijkenis van de verloren zoon is ten diepste de geschiedenis van Adam en Eva. Als Adam gezondigd heeft en van de boom heeft geplukt, afdwaalt, is het eerste wat God doet als Hij tot hem komt: vragen: Adam, waar ben je? Niet: Wat heb je gedaan?, maar waar ben je?! Zò is God. Hij zoekt u. Hij zoekt mij. En omkeren naar Hem betekent niet in een irreële droomwereld gaan leven, maar een irreële schijnwereld achter mij laten. Dat is na Pinksteren de kern van Gods werk in de wereld.

In de komende nummers (o.a.):

Theo Jansen, Magnetisme
J.H. Klein, Christus in het kerklied
P.J.H. Krol, Toerustingsavonden
J.H. Veeffind, Jezus Christus, Heer van de toekomst

De gaven van de Geest

1. Wij komen niet tekort aan gaven van Gods Geest: geschenken liggen klaar voor kinderen van het feest.
2. Wij hoeven maar te vragen: God schenkt ze uit zijn schuur. Wij hoeven maar te vragen: Hij vult ons met zijn vuur.
3. Wij hoeven niet te vrezen dat wij berooiden zijn. Willen wij dienaar wezen, wij zullen koning zijn.
4. De Heer waste de voeten van Petrus, sterke rots. Zo gaf Hij ons een voorbeeld, zo breekt Hij onze trots.
5. Wij moeten elkaar tot voeten, elkaar tot handen zijn. Niemand mag bij ons eenzaam, niemand verbannen zijn.
6. Wij moeten elkanders gaven ontdekken tot eer van God. Wij moeten elkanders gaven gebruiken in dienst aan God.
7. Dan toont een volheid veelkleurig de wijsheid van onze Heer. Dan toont een volheid veelkleurig de wereld zijn liefde, zijn eer.

Tekst: Johan Klein / Melodie: Harry van der Veen
(Lied Ontmoetingsdag 1992) Uit: Schrijvend op weg (Groen, Leiden 1992)

W. Smouter, Rijswijk

De ijsbreker van het Koninkrijk

Jezus had het al gezegd: „Het is beter voor u, dat Ik heenga. Want indien Ik niet heenga, kan de Trooster niet tot u komen, maar indien Ik heenga, zal Ik Hem tot u zenden” (Joh. 16:7). Christus heeft zijn discipelen na de hemelvaart niet als wezen achtergelaten, maar Hij is het, die zijn Geest heeft uitgestort op de gemeente om altijd bij hen te zijn. Dat is de betekenis van Pinksteren, eens en voor altijd.

Het meest sprekende teken was wel het teken van de vurige tongen, die op ieders hoofd zichtbaar werden. Daarmee wees God van dit moment af iedere christen aan als een tong voor de Heer. Naar de profetie van Joël, dat allen zouden profeteren, zonen en dochters, ouderen en jongeren, tot dienstknechten en dienstmaagden toe. Ook Rhôde, het meisje dat later de deur zo traag opende, zal er bij geweest zijn. En toen de woorden van de discipelen in alle talen te verstaan waren, claimde de Geest op sprekende wijze alle talen als talen voor het evangelie. Nu wordt er terecht op gewezen, dat het éénmaal Pinksteren is geweest. In die zin, dat we niet moeten verlangen naar een herhaling van Jezus' geboorte of zijn opstanding en zo ook niet naar een herhaling van de uitstorting van de Heilige Geest. Wat God op die dag gaf, geldt voor eens en voor altijd. De tekenen lenen zich niet voor herhaling, maar de betekende zaak is des te sterker geldig tot het eind der tijden. Aan de ene kant: het eerste wonder in de gemeente was een talenwonder, maar het eerste probleem was ook een talenprobleem. Die kwestie immers van de Hebreeuws sprekende en de Grieks sprekende weduwen. Aan de andere kant: de volle betekenis van het talenwonder is pas geleidelijk aan tot de discipelen doorgedrongen. Op de Pinksterdag waren het immers wel hoorders die vele talen spraken, maar het waren wel allemaal Joden. En God heeft nog heel wat moeten investeren om Petrus en de anderen ervan te overtuigen, dat ook heidenen met al hun talen erbij mochten horen. Het is de Heilige Geest, die deze deuren opengebroken heeft.

De Geest opent deuren

Dat is ook de hoofdlijn in het doorgaande werk van de Heilige Geest: dat Hij deuren voor het evangelie opent. Op de Pinksterdag brak Hij de besloten samenkomst van de discipelen open naar Jeruzalem toe. Niet door een geplande evangelisatie-actie, maar omdat Gods Geest ging waaien zijn de discipelen genoodzaakt om te getuigen van hun Heer. Zo ook zijn de deuren naar Judea en Samaria en uiteindelijk zelfs naar de volkeren opengestaan. Door vastgeraakte situa-

ties heen heeft de Geest gewerkt als ijsbreker van het Koninkrijk Gods. Zo doet Hij dat ook in het klein, in ons persoonlijk leven. „Hij opent het gesloten, Hij vermurwt het verharde, en besnijdt het onbesneden hart. Hij schenkt de wil nieuwe hoedanigheden en de dode wil maakt Hij levend, de verkeerde goed, de onwillige gewillig, de weerspannige gehoorzaam” (D.L. III/IV, 11). Toch moeten we over de uitstorting van de Heilige Geest niet al te privé spreken. In Hand. 2 komt deze gebeurtenis niet allereerst naar voren als een gave voor de discipelen, laat staan voor ons. Petrus spreekt veeleer over de belofte aan Christus, die op deze dag werd ingelost. „Nu Hij dan door de rechterhand Gods verhoogd is en de belofte des Heiligen Geestes van de Vader ontvangen heeft, heeft Hij dit uitgestort, wat gij en ziet en hoort” (Hand. 2:33). Bij zijn leven had Jezus gebeden om de Geest (Joh. 14:16), bij zijn hemelvaart droeg Hij de discipelen op om te wachten op deze belofte van de Vader (Hand. 1:4) en nu had God de belofte waargemaakt: door zijn lijden en strijden had Christus de Geest verdiend voor allen die in het geloof met Hem verbonden zijn.

Voor Christus en de gemeente

Het belang hiervan is, dat we bij de uitstorting van de Heilige Geest niet allereerst moeten vragen: wat heb ik eraan?, maar: wat betekent dit voor het werk van Christus en voor de gemeente die zijn lichaam is? Nu Christus de beloofde Heilige Geest verdiend heeft en nu Hij vanuit de hemel de gaven van de Geest uitstort over de gemeente, nu is het voor ons een opdracht om die gaven op te merken en ze te gebruiken – niet in de eerste plaats als een privé-genoegen of als zelfontplooiing (hoewel dat heus vanzelf wel mee komt), maar voor de dienst van Christus en zijn gemeente. Hier zit een persoonlijke en een gemeentelijke kant aan. Als leden van de gemeente moeten we niet in een afwachtende houding leven en ons niet als consumenten van geestelijk voer opstellen. We moeten er integendeel zelf op attent zijn, waar we onze gaven gewillig en met vreugde kunnen inzetten. Voor de gemeente, maar ook voor de wereld waar we in wonen. In de Bijbel vinden we beschrijvingen van de geestelijke gaven, het meest bekend zijn 1 Cor. 12 en Rom. 12. Maar vaak worden die teksten veel te star gebruikt alsof het de voorraadlijsten van de Heilige Geest zijn. Rond de bijzondere gaven van 1 Cor. 12 (tongentaal, krachten en genezing) heb je dan ook nog aan de ene kant mensen die vinden, dat de Geest deze gaven nu niet meer kan geven en aan de kant mensen die vinden, dat je pas een echte gemeente bent als juist deze

gaven voorkomen. We moesten de Geest niet zoveel willen voorschrijven, maar veeleer open staan voor wat Hij vandaag wil geven. Ik hoorde daarover eens de verstandige opmerking: misschien wil de Geest nu wel de gave van brutaliteit geven, om toch nog met het evangelie aan te komen. Sommigen hebben de gave om te onderwijzen, anderen om hulp te bieden bij huwelijksproblemen, anderen om scherp de geesten te onderscheiden. En wie weet wat de Geest nog méér wil geven!

Gaven een plaats geven

Er zit ook een gemeentelijke kant aan. Het is de taak van de gemeente om de gaven van de leden ook een plaats te geven in het geheel van Christus' lichaam. In het bijzonder ambtsdraggers mogen het als hun taak zien om gaven op te merken, aan te moedigen en te leiden. Want het werkt heel negatief als de gemeente zegt (of uitstraalt...): wij hebben u niet nodig. Mensen kunnen daardoor beschadigd worden, en Gods Geest wordt erdoor bedroefd. Een concreet voorbeeld daarvan is evangelisatie-werk. Weinig dingen kun je zo moeilijk organiseren als juist dit werk. Het is zaak om te wachten op openingen, die de Geest geeft. Maar als er zowel gaven als mogelijkheden zijn, moeten we dat niet als een rareiteit van sommigen beschouwen, maar als een gave van Christus. In onze gemeente hebben we moeten leren om gaven die er zijn ook te waarderen en te eren als gaven van boven. Niet door het in te kapselen in een commissie, maar door mee te leven en te geven, en door waar mogelijk te helpen.

In het vorig nummer van ons blad stond een roep om aandacht voor een bepaalde vorm van evangelisatie. De toon was een beetje alsof die aandacht ontbreekt. Of dat zo is kan ik niet beoordelen, maar het moest zo niet zijn.

Een ander voorbeeld: onlangs begon ds. W.L. Kurpershoek in de Kerkbode die Buijten & Schipperheijn uitgeeft een serie artikelen naar aanleiding van een opmerking op de Landelijke Vergadering, dat er toch méér zending is dan alleen die in Zuid Afrika. Gedacht werd aan allerlei mensen, die op individuele basis worden uitgezonden. Wel, wanneer overwogen zou worden om het bestaande werk maar te laten vallen, kan ik de reactie begrijpen. Maar overigens mogen we alleen maar heel dankbaar zijn voor al die nieuwe vormen van zending en hulpverlening, die de Here op ons pad brengt. Wat fijn, dat God méér pijn op zijn boog heeft!

Zo komen er in ons eigen land, ongedacht, ook andere mogelijkheden tevoorschijn. Ik weet van verschillende

gemeenten, waar goede contacten zijn ontstaan met asielzoekers ter plaatse. Als we ooit iets voor de vreemdeling in onze poorten kunnen betekenen, dan hier wel! Gemeenteleden hoeven niet af te wachten of daar een commissie voor komt, maar ze kunnen zó aan de slag. En de gemeente op haar beurt kan stimulerend werken.

Structuren in de kerk

Helaas zijn de structuren in de kerk soms een belemmering om de gaven die de Geest aan de gemeente geeft te voeden en te eren. Een voorbeeld daarvan is de structuur van de drie ambten, die wij kennen. In het vorige nummer schreef ik daarover naar aanleiding van 'de vrouw in het diaconambt'. Na het schrijven daarvan kwam mij een artikel van dr. J.P. van Bruggen onder ogen, getiteld *Kerkleden (M/V) of mannen en vrouwen in de kerk?*, De Reformatie van 7 maart 1992. Hij schrijft over het woord 'ambt': „Vanuit het verleden ligt op dit woord een zware hypotheek. Het zweeft als iets bijzonders boven de gemeenten en de personen. En het daalt neer op hen die 'ambtsdrager' worden. Het lijkt iets te zijn dat hoger is dan de concrete ambten die mensen uitoefenen. Alsof de door personen uitgeoefende ambten afgeleide vormen zijn van het

bovenpersoonlijke ambt. (...) Mijn stelling is dat de invoering van de paraplu van de overkoepelende ambtsge-dachte ertoe heeft geleid dat de diaken (bij opname in de kerkeraad) ook onder die paraplu moest en daarbij de collega-diakones wel in de regen moest laten staan. Ik zou echter die hele paraplu willen inklappen, ook boven de dominees en de ouderlingen". Hij vindt het dan aan te bevelen om het woord 'ambt' nu maar eens dertig jaar niet meer te gebruiken... Hoe men hier ook over denkt, het lijkt mij uiterst nuttig om te bedenken dat het woord ambt niet in de Bijbel voorkomt en dat het dus wel heel zot zou zijn, als dát de *bottle-neck* moet worden in de discussie over vrouwelijke diakenen. Het belang van dit besef is trouwens breder: zolang we denken dat alleen ambtsdragers het echte werk doen, staan er veel méér mensen in de regen!

Liturgie

Nu we toch bezig zijn, nóg zo'n structuur die belemmerend kan gaan werken. Ook de liturgie, hoe mooi en verantwoord ook, kan knellend worden als er daardoor voor gaven en mogelijkheden in de gemeente geen ruimte is. In eigen gemeente heb ik eens verteld, dat ik er wel eens van droom

om een gemeente te dienen, die maximaal trouw is aan de Bijbelse leer en maximaal vrij in de liturgische vormgeving. „Wordt vervuld met de Geest, en spreekt onder elkander in psalmen, lofzangen en geestelijke liederen, en zingt en jubelt de Here van harte" (Efeze 5:18v) – telkens als je daarvan iets beleeft (en heus, dat gebeurt!), is dat hartverwarmend. Kortom: toen Christus de Heilige Geest met zijn kostbaar bloed had verdiend en die uitstortte op de gemeente, toen schonk Hij daarmee een rijke schat. Sinds die dag is Christus niet opgehouden, zijn gemeente gaven te geven. Het mooiste in de gemeente is als je daar de gevolgen van ziet. Te wensen is, dat we er steeds méér oog voor gaan krijgen. Niet alleen wij winnen daarbij, maar vooral Christus en zijn werk.

Pastorale notitie

J. Kranenbrug – Kampen

Studieverlof voor dominees. Een pleidooi

Het komt onder ons een enkele keer voor dat een gemeente haar predikant extra verlof verleent om aan zijn promotie te kunnen werken. Dat vind ik een mooi gebaar en het lijkt mij ook een goede investering. In sommige gevallen zal het de kerkeraad wel enige moeite kosten om aan de gemeente duidelijk te maken waarom dat nu zo nodig moet. Want wij gereformeerden zijn gewend te vragen naar de nuttigheid van de dingen. Dat hebben we van de 'oude Heidelberger' geleerd. Ik betwijfel niet het nut en gun het de betreffende kollega's hartelijk. Ik moet er wel op wijzen dat deze goedertierenheid alleen ten goede komt aan de uitzonderlijk begaafden onder de predikanten. Het is nu eenmaal niet alle dominees gegeven, te kunnen

dingen naar de hoogste wetenschappelijke eer. Daar zijn de anderen niet minder om, maar zo liggen de zaken. Je kunt niet alles hebben. Bij de gereformeerden – het woord synodaal heb ik uit mijn vocabulaire gebannen – kent men een ander en wat scheutiger gebruik. Daar kan een predikant eens in de vier jaar een verzoek indienen om een studieverlof van drie maanden. Hij moet er bij vertellen wat hij met die drie maanden voornemens is te doen. Hij mag die niet gebruiken om de badkamer op te knappen, ik noem maar wat. De gemeente moet van het studieverlof profijt hebben, hetgeen een alleszins redelijke eis is. Persoonlijk vind ik dat een héél mooi gebruik. Bij informatie bleek mij dat predikanten in onze kerken van het bestaan van die faciliteit vaak wel weten en hun gereformeerde kollega's daarom benijden, maar dat zij te bescheiden zijn om de kerkeraad zo langs hun neus weg hiervan eens iets te vertellen. Daarom doe ik het. Ik kan dat doen zonder van bijbedoelingen verdacht te worden.

Ik denk dat zoiets in een of andere vorm – het behoeft geen uniform regelde instelling te worden – inderdaad nodig is. Ik denk ook dat veel gemeenteleden onvoldoende besef hebben van de moeite van het preken. Van een kollega hoorde ik eens dat

een gemeentelid hem had gevraagd of hij altijd zijn preken op zaterdag maakte. (Let u op het meervoud?) Prof. H. Jonker schreef jaren geleden in een boek over predikkunde dat hij één uur studie per minuut preken het minimum vond. Voor een preek van twintig minuten kwam hij dan uit op 20 uur. Met inbegrip van theaterbezoek! Prof. C. Veenhof meende dat twee volle dagen per preek nodig waren. Dat loopt elkaar niet veel. Nee, want dat wilt u toch weten, over theaterbezoek liet hij zich niet uit. Het zou goed zijn als uw dominee af en toe eens de gelegenheid kreeg om bij te spijkeren want aan die 20 uur kom je in de pastorie onder ons vaak niet toe. Het is niet overdreven als de vrouw van de dominee rondom de zaterdag de telefoon van haar man bewaakt al wens ik haar wat meer vriendelijkheid toe dan Betje Wolff, van wie verhaald wordt dat zij op zaterdag bezoekers uit de pastorie weerde met de mededeling: „Mijn man is vandaag onzichtbaar om morgen onverstaanbaar te kunnen zijn".

C. Koolsbergen, Sarajevo/Ermelo

Ik had dorst...

Vluchtelingen op de stoep in Sarajevo

We waren die week behoorlijk onder de indruk geraakt van de gebeurtenissen in Sarajevo. Het ontspannen beeld dat sommige Nederlandse kranten van ons geschilderd hadden, werd toch aardig overhoop gehaald. Het was nu niet meer iets van een paar kilometer verder, maar de beschietingen gebeurden bij ons om de hoek. Meer dan ooit beseften we dat gewone huizen, gewone mensen de gevolgen ondergingen van deze vreemde oorlog.

Op een middag zagen we ze aan komen rijden in open vrachtwagens en ze stopten bij ons voor de deur.

Vluchtelingen uit de buurt die hun huis, hun leefomgeving verwoest hadden zien worden.

Er was een zekere gewenning opgetreden. Je wist wat er in de stad en in het land gaande was, maar je moest het – net als het thuisfront – nog vooral van de televisie hebben. Dat we de satellietshotel om RTL4 te ontvangen zo zouden waarderen, had ik niet kunnen denken. We belden af en toe naar huis en konden uitleggen dat het met ons in het 'Rainbow'-hotel (een paar jaar geleden gebouwd als luxe bejaardentehuis, maar al die tijd leeggestaan; de bijnaam was te danken aan de felle kleurencombinaties) goed ging.

Maar in die week, in de loop van april, kwamen we midden in de beschietingen te zitten. Natuurlijk waren we er allemaal van overtuigd dat ons gebouw geen echt doelwit was, maar je zag nogal wat om je heen gebeuren en er kon best iets fout gaan. Tussen de mitrailleursalvo's door waren zware explosies te horen. Drie jongens kwamen op het grasveld vlakbij onder vuur te liggen, een ruit sneuvelde door een verdwaalde kogel, twee gewonde burgers werden ons gebouw binnengedragen. De schrik zat er bij ons in. Een dag later was het helemaal raak. Terwijl het dreunde van de explosies, scheerden een paar Migs met oorverdovend lawaai laag over onze wijk. Granaten sloegen dichtbij in, soms binnen een paar honderd meter. Om het gevaar van wegspringende glasscherven zo klein mogelijk te houden, werden de ruiten met tape afgeplakt. Toch is me die dagen vooral de vreemde combinatie bijgebleven, dat naast de risico's en de erge dingen die we om ons heen zagen gebeuren, de stemming binnen nogal eens aan de luchtige kant was. Alsof het ons niet echt aanging. Voor een deel had dat te maken met het idee dat de VN-vredesmacht hier toch neutraal tussen zat en geen partij was in het conflict. Wie zou er belang bij hebben de blauwe baretten lastig te vallen, werd gedacht. Daarnaast, geloof ik, was die luchtige manier van reageren voor

sommigen iets van camouflage. Je meet je een houding aan, in een situatie die je niet echt kunt overzien. Je wilt in geen geval als bang aangemerkt worden. En dit gedrag wordt door anderen herkend en overgenomen.

We spraken daar ook met elkaar over. Als je op een balkon naar de beschietingen staat te kijken, wat denk je dan? Wat zeg je dan? Je hoeft niet constant met een diep-ernstig gezicht rond te lopen, maar kun je met schertsende opmerkingen nog wel ruimte overhouden voor andere gedachten? En wat zou een gepaste houding zijn, als je beseft dat er in je hotel ook mensen rondlopen die hun huis en familie in Sarajevo hebben. Het trof me een keer dat, terwijl ik niets snapte van het gesproken commentaar van Televisie Sarajevo, een paar hotelmedewerkers hoofdschuddend zaten te luisteren en duidelijk aangedaan waren.

Jerrycans

Dat waren de ervaringen die in die week onze gedachten vulden. Tegen die achtergrond kwam er op vrijdagmiddag een nieuwe ervaring bij. Rond een uur of drie kwamen er een paar oude vrachtwagens met open laadbak aan, vol met vluchtelingen. Het plaatje dat je wel kent van de televisie en krantenfoto's, werd voor je eigen deur levensecht. Enkelen spraken een woord Duits en het werd ons duidelijk dat het om moslims ging die zwaar te lijden hadden gehad van de laatste beschietingen. Ze hadden nauwelijks bagage bij zich, een enkele tas soms. Vrouwen met betraande gezichten, kinderen, mannen, ze stapten allemaal uit en hoopten op verdere hulp. Er werd op de stoep overleg gevoerd. UNPROFOR kon niet zonder meer voor verdere hulpverlening zorgen, daar had de organisatie hier geen mandaat voor. Wel kon besloten worden tot een escorte naar een hulpverleningsinstantie in het centrum van de stad, en van daaruit kon andere hulp worden aangeboden. Intussen waren de meeste mensen in het gras gaan zitten. Omdat het nogal warm was – zoals zo vaak hier – haalde iemand een paar jerrycans en werden glazen water uitgereikt.

Dat simpele gebaar zette me wel aan het denken. Enerzijds leek het beschamend eenvoudig, vergeleken bij de redelijke luxe die wij in het hotel genoten. Hadden we niet veel meer kunnen doen? Moeten doen? Anderzijds: ik moest heel letterlijk aan die woorden van Jezus denken: „Wie een enkel glas koel water geeft aan één van deze geringe mensen omdat het een leerling van Mij is, zo iemand zal zeker beloond worden” (Matteüs 10:42)

en „Ik had dorst en u gaf Mij te drinken... Al wat u gedaan hebt voor één van mijn broeders hier, al was het de onbelangrijkste, hebt u voor Mij gedaan!” (Matteüs 25:35,40).

Dorstigen

Jezus moet beslist meer bedoeld hebben dan een algemeen 'goed zijn voor de armen'. Anders zou je over de woorden „leerling van Mij” en „één van mijn broeders” heenlezen. Hij wil onze daden binnen zijn kring halen. Dat we ze zien in relatie tot Hem en in navolging van Hem.

Verdreven moslims in Sarajevo. Ik kon ze niet eens verstaan en ze kwamen uit een voor mij minder vertrouwde cultuur. Hun godsdienstige overtuiging is beslist niet de mijne. Ik voor mij geloof dat de woorden van Jezus – ook de hierboven aangehaalde – ons dringen zelf tot de kring van Hem te gaan behoren. Maar deze moslims kwamen op onze stoep terecht en we konden, mochten er niet omheen. Het betekende een appel dat op mij, als christen, werd gedaan. Al was het maar dat we gedwongen werden over hun ellendige posities na te denken, want het weinige dat concreet voor hen op die vrijdagmiddag werd gedaan, stond niet in verhouding tot onze veiligheid en luxe.

De zondag daarop kozen Riny Vervaart, de aalmoezenier, en ik deze gebeurtenis als thema voor onze dienst: Water voor de dorstigen. Bij alles wat we hadden meegemaakt gingen we ons klein voelen. Machteloos ook. Wat kon je nou persoonlijk betekenen voor de bevolking hier, als het land verscheurd wordt door verdachtmaking, vervolging en vernieling. Als de grote politici er al niet uit konden komen, wat zouden wij dan nog beginnen. Maar ons wordt niet gevraagd in je eentje de grote oplossing te bedenken. Wel dat je begaan bent met de mensen om je heen. Niet koud te blijven onder de verwarring en de hulpeloosheid waar je mee te maken krijgt. In de ogen van God kan het kleine beetje dat je voor een enkeling doet, veel zijn. Zo veel, dat daarbij zelfs de grote beslissingen vallen. Een deftige kerkzaal hadden we niet. Wilden we ook niet. Voorin zetten we een jerrycan neer met wat glazen erbij. Dat was duidelijk genoeg.

Hillie van de Streek, Utrecht

De vrouw zwijge in de gemeente!? (2)

De Reformatie: Luther en Calvin

De herontdekking van de Bijbel door de reformatoren leidde niet vanzelf tot een nieuwe visie op de positie van vrouwen in de kerk. De historisch in de middeleeuwse kerk gegroeide situatie werd door Luther c.s. zodanig als norm beschouwd, dat op het punt van de deelname van vrouwen geen herbezinning plaats vond bij het licht van de Bijbel. De Reformatie had een tweeledige uitwerking op de kerkelijke opvattingen over de rol van vrouwen. Allereerst bracht de Reformatie een andere waardering teweeg van huwelijk en gezin. Sexualiteit werd niet meer zo verderfelijk gevonden. Daarnaast werd afstand genomen van het celibaat en van de exclusieve toewijding aan God als zinvolle religieuze levensdoelen. Dit betekende het einde van de vrouwelijke kloosterorden en de begijnbeweging. Luther, in 1525 zelf getrouwd met de voormalige non Katharina von Bora, zag bij het opengaan van de kloosters de noodzaak de vrouwen een nieuwe levensbestemming aan te reiken. Hij vond deze in het huwelijk. Een vrouw was naar zijn mening 'niet geschapen om maagd te blijven, maar om kinderen te krijgen, zoals ook de lichaamsbouw van het vrouwelijk lichaam bewijst'. De getrouwde vrouw steeg aanmerkelijk in aanzien. Maar dit leidde er niet toe dat de positie van vrouwen in de kerk verbeterde. In de op Luther geïnspireerde grotere reformatorische kerkgenootschappen bleven alle ambten voor vrouwen gesloten.

Calvin neigde ertoe het optreden van vrouwen in de gemeente te exegetiseren vanuit de eerder genoemde 'zwijgt teksten' 1 Cor. 14:34-36 en 1 Tim 2:11-12. Hij verbood alle activiteit van vrouwen in het kerkelijk leven, op een uitzondering na. Vrouwen mochten wel als diaken de ziekenverzorging op zich nemen – maar zich niet met aalmoezen bezighouden. Hij baseerde zich hierbij op Rom. 8:12, waarbij hij onder 'wie barmhartigheid bewijst' weduwen en andere dienaren verstond die volgens het gebruik van de oude kerk waren aangesteld voor de ziekenverzorging. Voor de latere positie van vrouwen in de Nederlandse kerken is het van belang hier de ambtsopvatting te bespreken die Calvin ontwikkelde. Deze opvatting is in vrijwel alle kerken van gereformeerde signatuur nog altijd de gebruikelijke. Calvin had in zijn situatie in Genève behoefte aan drie tot vier ambten. Hij wilde deze zoals bijna alles in zijn kerkorde op de Bijbel funderen. Het gelukte hem vrij eenvoudig de functies van oudste, diaken, herder en leraar (de latere predikant) uit het Nieuwe Testament af te leiden, zij het dat hij enkele andere functies die daar ook genoemd worden

liet voor wat zij waren. De drie ambten werden naar voorbeeld van het politieke stadsbestuur van Genève alle bij de 'regering' van de kerk betrokken. Ook de terminologie die Calvin voor de ambtsdragers gebruikte, verwees naar de wereldlijke macht. Hij spreekt over de 'waardigheid' van het ambt en noemt de ambtsdragers 'vertegenwoordigers' van God. Verder bracht Calvin een hiërarchie aan. De oudsten stonden bijvoorbeeld boven de diakenen. De maatschappelijke positie van vrouwen in Calvijn's tijd liet niet toe dat zij aan de regering van de kerk deelnamen. Dat de reformator hen geen plaats gaf in zijn kerkorde lag hiermee voor de hand. De gedachte om vrouwen tot ziekenverzorgende diakenen te benoemen treffen we in Calvijn's kerkorde niet aan. Wel staat vast dat reformatorische kerken her en der pogingen hebben gedaan het diaconessenambt in te voeren.

Uit de Reformatie kwamen naast de grote kerkgenootschappen een aantal kleinere en soms radicalere stromingen voort zoals de doperse beweging en de Evangelische Broedergemeente. Het is opmerkelijk dat deze bewegingen naar verhouding veel vrouwen aantrokken en dat zij zich er evenzeer konden laten gelden als mannen. Ook vrouwen gaven leiding aan diensten en aan het kerkbestuur. Van deze bewegingen ging een uitstraling uit die tot in onze eeuw merkbaar is. Gezien zijn verleden is het niet toevallig dat de Doopsgezinde Broederschap het eerste kerkgenootschap in Nederland was dat (in 1911) een vrouwelijke predikant benoemde.

Heroriëntatie in de 20e eeuw: Hervormden en Gereformeerden

In de grote Nederlandse protestantse kerken traden in de positie van vrouwen van de 17e tot het eind van de 19e eeuw geen noemenswaardige veranderingen op, of het moest de her-nieuwde belangstelling voor het diaconaat zijn die in het midden van de vorige eeuw onder invloed van het Reveil in Nederland werd gewekt. De diaconessen deden veelzijdig kerkelijk-sociaal werk onder armen, zieken, gevangen en prostituées. Maar een officiële kerkelijke status in het gemeentelven kregen zij niet. Het wachten voor verandering was op de eerste feministische golf (+ 1880 – 1925). Maatschappelijke ontwikkelingen als de industrialisatie en de groei van wetenschappelijke kennis deden vrouwen vanaf 1880 vragen om recht op onderwijs, arbeid en gelijk staatsburgerschap (waaronder kiesrecht). Het aldus ontstane 'vrouwenvraagstuk' bracht in Nederland een klimaat teweeg dat ook in de Nederlandse kerken aanzetten gaf tot herbezinning op de positie van vrouwen.

De vraag naar de invoering van het actief kiesrecht van vrouwen diende zich in de Hervormde Kerk in 1897 aan. Jarenlange discussie en her-nieuwde theologische reflectie volgde: was actief vrouwenkiesrecht met het oog op met name de teksten uit 1 Corinthe 14 en 1 Timotheus 2 wel bijbels verantwoord? Wilden vrouwen zelf wel zo graag stemrecht? Gaf het geen aanstoot of aanleiding tot verwarring? Het waren vragen die later ook in andere kerken gesteld zouden worden. In 1922, drie jaar na de invoering van het vrouwenkiesrecht in de politiek, hakte de synode de knoop door. Met ingang van 1923 werd vrouwen in de Hervormde Kerk het actief kiesrecht verleend. Ook de discussie over het door vrouwen bekleden van de drie ambten van diaken, ouderling en predikant vergde veel tijd. In 1902 verwierp de synode met slechts tien tegen negen stemmen een voorstel om de vrouw toe te laten tot het ambt van predikant als 'niet naar de wil van God'. Na deze bijna-invoering van het hiërarchisch meest hoogstaande ambt werd vrouwen geleidelijk toegestaan allerlei andere functies op inofficiële wijze te bekleden. Ze konden worden benoemd tot godsdienstlerares, sociaal werksters en zo meer. Het gaf hen verregaande bevoegdheden in het apostolaat, het pastoraat of de catechese. De taken waren echter duidelijk bedoeld als niet-ambtelijk. Tot de ambten van diaken, ouderling en predikant durfde de Hervormde Kerk vrouwen tot in de jaren '50 niet toe te laten. Wel gaf de synode voortdurend ruimte tot voortzetting van de discussie over de vrouw in het ambt. Na diverse commissies, rapporten en besprekingen was de synode er in 1958 in meerderheid aan toe in te stemmen met de openstelling van zowel het ambt van diaken als ouderling. Het predikantschap werd voorwaardelijk opengesteld. In 1967 volgde de onvoorwaardelijke openstelling. 'In de geschiedenis van de kerkelijke ontwikkelingen is 65 jaar een korte tijd', schreef de predikante dr. M.C. Jongeling als reactie hierop, verwijzend naar de gebeurtenissen in 1902.

De Gereformeerde Kerken in Nederland maakten bij het verlaten van een traditie van 19 eeuwen een parallelle ontwikkeling door als de Hervormde Kerk. In 1921 voerden de kerken van Brussel en Zandvoort op eigen houtje het actieve vrouwenkiesrecht in. Deze eigengereide handelwijze kwam in 1924 op de synode van Utrecht ter tafel. De beide kerken moesten de klok weliswaar terug draaien, maar de teerling was geworpen. Het werd een langdurige kwestie. Uiteindelijk sprak de synode van Rotterdam zich in 1952 in meerderheid uit voor de invoering van het actieve vrouwenkiesrecht.

Inmiddels was met het optreden van een gereformeerde 'predikante' in Bandoeng tijdens en kort na de Japanse bezetting van Nederlands Indië echter ook de vraag naar de vrouw in het ambt actueel geworden. Een nieuwe discussie begon. Vooral op grond van bijbelteksten waarin vrouwen een ondergeschikte positie innemen werd het ondenkbaar geacht vrouwen in de Gereformeerde Kerken ooit een leidinggevende functie te geven. Over het ambt van diaken viel nog te denken, maar het ouderling- of predikantschap was volstrekt uitgesloten. De Bijbel sprak hiervoor een te duidelijke taal vond de synode. In 1961 was dit standpunt nog ongewijzigd. Vier jaar later daarentegen was de mening geheel en al omgeslagen, met als resultaat dat de synode in 1968 het ambt van diaken en ouderling voor vrouwen open stelde en in 1969 het predikantschap.

Deze pijlsnelle inhaalmanoeuvre van de Gereformeerde Kerken ten opzichte van de Hervormde Kerk is opmerkelijk. Toch speelden in beide protestantse kerken vergelijkbare redenen de ambten voor vrouwen open te stellen een rol. Allereerst ontwikkelde zich in de loop van deze eeuw een ander bijbelgebruik. De Bijbel had niet langer een formeel, autoritair gezag, maar werd veeleer richtinggevend en inspirerend. Bovendien verloren de drie ambten hun vroegere autoriteit. Ouderlingen en predikanten ontlooiden zich van gezaghebbers tot contactpersonen met een sociale taak voor wie het geestelijk welzijn van de individuele gemeenteleden bovenaan staat. Tenslotte zag men dat vrouwen in de samenleving een steeds grotere rol gingen spelen en in capaciteiten niet voor mannen onderdeden. Waarom zou de kerk zich dan van deze bron van begaafdheden afsluiten? Werd vrouwen geen onrecht gedaan door ze uit te sluiten?

De Hervormde en Gereformeerde Kerken hebben sinds de eindjaren '60 inmiddels verdere (en gezamenlijke) stappen gezet op de weg naar de integratie van vrouwen. In navolging van andere maatschappelijke organisaties ligt het voeren van een positieve actiebeleid, gericht op een evenredige vertegenwoordiging van vrouwen in beleids- en beslisfuncties, voor de jaren '90 in het verschiet.

Herbezinning in de kleinere reformatorische kerken

De kleinere reformatorische kerken bevinden zich in de heroriëntatie op de positie van vrouwen in stadia die zich bevinden tussen het begin- en eindpunt van de hier geschetste ontwikkeling in de Gereformeerde en Hervormde Kerken. De Gereformeerde Bond in de Hervormde Kerk heeft zichzelf tot nu toe altijd voorbehouden van de hervormde synodale lijn af te wijken en kent geen vrouwelijke ambtsdragers. Ook de Gereformeerde Gemeenten kennen deze niet. Dit kerkgenootschap heeft vrouwen bovendien

nooit stemrecht verleent bij de verkiezing van ambtsdragers. De Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt daarentegen hebben ruim tien jaar geleden uitgesproken geen bijbelse bezwaren te zien in het stemrecht van vrouwen. Het kerkgenootschap acht het desondanks niet verstandig tot daadwerkelijke invoering over te gaan, al neemt de druk dit wel te doen thans toe. Over vrouwelijke ambtsdragers vindt geen discussie plaats. Ook in de Christelijke Gereformeerde Kerken is de positie van vrouwen op kerkelijk niveau geen vooraanstaand punt van debat, al vallen momenteel incidenteel enige roerselen waar te nemen omtrent vrouwelijke diakenen. Het stemrecht van vrouwen is reeds ingevoerd. Voor wat onze eigen kerk betreft mogen de verschillen die er gegroeid zijn in de ambtelijke praktijk als bekend worden verondersteld: enkele kerken kennen vrouwelijke ouderlingen, andere hebben alleen het diakenambt voor vrouwen opengesteld en weer andere willen van de vrouw in het ambt absoluut niet weten. Het tempo van verandering in onze eigen kerk, maar ook in de overige hier genoemde genootschappen valt moeilijk te voorspellen. Het is afhankelijk van de mate waarin de kerken bereid zijn traditioneel bijbelse opvattingen onder kritiek te stellen van uit hernieuwde theologische en historische studie verkregen inzichten. Ook spelen kwesties als het gezag van ambtsdragers en kerkelijke verordeningen, en de waardering van de positie van vrouwen in de samenleving hierbij een rol. En de geest des tijds, niet te vergeten. Het is niet toevallig dat het thema van de vrouw in de kerk juist in eerste decennia van deze eeuw en tegen het einde van de democratiserende en oecumenische jaren '60 op de synodale vergaderingen van de Hervormde en Gereformeerde Kerken hoog op de agenda prijkte. Enerzijds is het daarom niet onwaarschijnlijk dat het nog wel enkele generaties duurt, voordat de kleinere reformatorische kerken uit overtuiging met een nieuwe opvatting hebben ingestemd. Aan de andere kant toont de geschiedenis echter hoe plotseling veranderingen soms kunnen plaatsvinden. Een voorbeeld daarvan vormt de maatschappelijke positie van vrouwen. Daarin is in deze eeuw meer verandering opgetreden dan in tal van eeuwen daarvoor!

Literatuur (onder meer):

Dr. Wim Boelens: *Vrouwen in de kerk*, Gooi & Sticht, Hilversum, 1985
Prof. dr. M.H. Bolkestein en drs. H.J. Bolkestein-van Binsbergen (redactie): *Vrouw zijn in het licht van het evangelie*, Ten Have, Baarn, 1982
Prof. dr. A.J. Bronkhorst, *De vrouw in het ambt. Een discussie-handleiding*, Utrecht, 1980
Dr. G. Huls: *De vrouw in de kerk*, Bosch en Keuning, Baarn, 1965
Dr. Auke Jelsma: *Tussen heilige en helleveeg*, Boekencentrum, 's Gravenhage, 1975
Op haar plaats? 13 vrouwen over hun positie in kerk en maatschappij, Stichting Christelijk Studiecentrum ICS, Amsterdam, 1992
Dr. Jo Tigcheler: *Vrouw en spiritualiteit in het Nieuwe Testament*, Kok, Kampen, 1985

O Zon van de gerechtigheid

Bij Handelingen 2:1-12, 41-47

1. O Zon van de gerechtigheid, geef dat in deze donkere tijd uw vlam op onze hoofden brandt als baken in een duister land.
2. Opdat een mens die U verliet, wanneer hij al die tongen ziet en hoort, tot U terug zal gaan en Christus' woorden zal verstaan.
3. Het woord van uw gerechtigheid die mensen van hun schuld bevrijdt en binnenvoert in 't lichte land, zodat hun hart van liefde brandt.
4. De liefde is als de dageraad, bij haar verbleekt de felste haat. Een vuur dat overwinnaar is in strafkamp en gevangenis.
5. Ook het versteende hart wordt zacht door liefde's heerlijke overmacht, zodat het zich gewonnen geeft en voortaan voor de Heiland leeft.
6. Heer, onderhoud ons nieuw bestaan, opdat de vlam niet zal vergaan, de vonk niet in de vloed verdrinkt, maar op de ander overspringt.
7. Ons licht, aan 't licht der eeuwigheid ontstoken, schijne wereldwijd, totdat ons oog de Zon aanschouwt die onze lampen brandend houdt.

Tekst: Johan Klein
Melodie: Veni Creator Spiritus
(Liedboek 237/239)
Uit: Schrijvend op weg (Groen, Leiden 1992)

A.Troost, Amsterdam

Hoe lezen of belijden wij art. 2 NGB? (slot)

10. Onze vraag-stelling

We beginnen opnieuw, en nu in positieve zin, met de vraag „HOE kennen we God”. We moeten ons daarbij realiseren dat een vraag, en ook deze vraag, op verschillende manieren gesteld kan worden. O.a. van uit een verschillende *belangstelling* en in een *verschillende denk-houding*. We beperken ons nu kort en schematisch tot een tweetal dat in de tegenwoordige kennistheorieën steeds meer, en o.i. terecht, gezien wordt als van fundamenteel belang: 1. de praktische, existentiële, „belang”-stellende vraaghouding, en 2. die van de afstandelijke theoretische kennis-interesse. Laatstgenoemde is een vraagstelling die er op gericht is van het benaderde object (in casu: de mogelijkheid van gods-kennis) gewoon te weten hoe het „objectief” is, en hoe het precies in elkaar zit. In de eerstgenoemde denk-houding is het veeleer zo dat men die genoemde vraag stelt bv. vanuit een vastgelopen leven, of vanuit een geestelijke levensnood, vanuit een gevaarlijke ziekte, vanuit een religieuze verlegenheid en geestelijke „belang”-stelling. Er zijn inderdaad mensen die zó, in een praktische, existentiële denkhouding, God al vragende zoeken en die, vaak nog slechts „tastende”, maar wel verlangend, hun best doen om God te vinden. Ook in zulk een concreet levensverband kan de vraag opkomen: hoe leer ik God kennen, aangenomen dat Hij bestaat. Stel dat iemand uit die laatstgenoemde groep bij U of bij een dominee (als de man van de kerk) met die vraag aankomt en zegt: jullie zeggen nu wel dat God bestaat, en ik zal het niet ontkennen. Maar als dat dan zo is, hoe kom ik dat dan op een absoluut zekere wijze aan de weet? Hoe weet U dat zelf? M.a.w. wij allemaal: HOE KENNEN WE GOD? Deze vraagsteller is dan met deze vraag *niet geïnteresseerd in een theologisch kennis-probleem, maar in God zelf* en hij vraagt: hoe leer ik Hem kennen? Wat zullen we hem antwoorden?

11. Ons geloofsantwoord

Als gelovigen die naar Christus genoemd zijn, zullen we zulk een vraag het best kunnen beantwoorden met een verwijzing naar Christus zelf. Ik herinner weer even aan de catechisant uit het begin van dit artikel. Hij vroeg: wij kennen toch God alleen door Christus? Zeker, door de Christus der *Schriften*, zodat we ook naar de Schrift kunnen verwijzen, maar dan naar de Schriftwoorden van en over Christus. We verwijzen bijv. niet naar een verhaal uit het boek Richteren. Nee, Christus immers is de weg tot God, en

niemand vindt God dan door Hem. Het is opvallend (en jammer) dat art.2 hier weliswaar verwijst naar de Schrift, maar als het dan daaruit nog een bijzonderheid naar voren haalt, dan is dat wéér niet een rechtstreekse verwijzing naar Christus. Verwezen wordt naar Gods Woord, met deze beperking: „voor zover (!) dat voor ons in dit leven nodig is tot zijn eer en tot behoud van de zijnen” (tekst uit „Ger.-Kerkboek”).

12. Het tweede „kenmiddel”: Gods werken

Nu spreekt de Schrift behalve over Christus nog over heel veel meer. Ook over Gods aanwezigheid in ons leven met zijn liefde en zijn gericht, met zijn levensleiding en zijn vertroosting, met zijn wereldbestuur en zijn scheppers-wijsheid. Een gelovig christen spreekt daarover bijv. zoals in Zond.47 van de Catechismus, in de gebedstekst: „Geef ons eerst dat wij U naar waarheid kennen en U...prijzen in al uw werken, waarin uw almacht, wijsheid, goedheid, gerechtigheid, barmhartigheid en waarheid glansrijk stralen”. Of ook, zoals in Zond.10, in de dankbare erkenning dat, wat er ook in ons leven en om ons heen gebeurt, dit alles uit de hand van God komt, en niet toevalig. God heeft er een goede bedoeling mee, zelfs met het kwaad dat Hij ons toedeelt (Zond.9). Zó hebben we God immers leren kennen en ervaren in de praktijk van ons leven. Zeker, zonder (christelijk) geloof zou dat niet het geval geweest zijn, maar zonder geloof is God ook ten enenmale onkenbaar. Werkelijk kennen van God is buiten het geloof in Christus om, onmogelijk. Ware kennis van God is altijd en alleen geloofs-kennis. Theorieën van theologen of filosofen over „het wezen Gods” zijn waardeloos als het ons gaat om het „waarlijk kennen” van God. Verdraaide en „valse” kennis van God is, theologisch gesproken, ook wel geloofs-kennis, maar dan niet de kennis in en van het „waar geloof”, maar van een ontspoord geloof, dat wij praktisch ook wel ongeloof kunnen noemen.

13. Het antwoord van onze Confessie

Jammer, dat art.2 van onze Ned.Gel.-Bel. niet in deze geest gesproken heeft over de mogelijkheid om God te kennen. Nogmaals, ik zeg niet dat het onjuist is, wat art.2 zegt. Maar ik noemde het de gevarenzone van het kerkelijk spreken, waarin men, een ter zake dienend en voor de hand liggend praktisch geloofsgetuigenis voorbijgaande, onverhoeds verstrikt kan raken in theologische theorieën over

zgn. algemene en bijzondere openbaring als twee „kenbronnen”. (Dit laatste is een zeer aanvechtbaar begrip uit de kennistheorie). Theorieën, waarvan de eventuele waarheid dan „bewezen” zou moeten worden met verwijzing naar bijbelteksten. Helaas geeft de redactie van art.2 daartoe aanleiding. Zij getuigt niet rechtstreeks van Christus, maar haar *beoordelingen*, die echt wel bijbels uitgelegd kunnen (en m.i. ook moeten) worden, openen op zichzelf genomen, zoals ze er staan, meer de poort naar een theologisch kennis-probleem, dan naar God zelf. Vandaar dat, als ik mij goed herinner, alle toelichtingen op de NGB die ik onder ogen gehad heb, hier voornamelijk gingen spreken over de theorie van de „tweeërlei openbaring”, en de problematiek van de zgn. natuurlijke godskennis. Maar dat is dan ook inderdaad meer de sfeer van de wetenschappelijke theologie dan die van een praktische geloofsbelijdenis. Een belijdenis dat wij God kennen doordat Hij zich geopenbaard heeft in Christus, en in Zijn Woord, en dat wij door het geloof in Christus en in de Schrift Hem verder ook met *ervarings-kennis* ontmoeten in de werkelijkheid van ons bestaan. In het mooie n in het lelijke van de „natuur”, in het mooie én in het verschrikkelijke van de geschiedenis, en persoonlijk: in voor-spoed én in tegenspoed.

14. Natuur en genade

Achter dat meer theologische dan confessionele antwoord van art.2 op de vraag door welke „middelen” wij God kennen, zit een stukje geschiedenis van een theologisch geschil met de R.kath.kerk. Dat geschil werd niet op de spits gedreven, het werd zelfs niet uitdrukkelijk genoemd. Het was ook niet zo erg groot en vermoedelijk ook niet ervaren als bijzonder belangrijk. Anders was er in art. 2 ook wel iets van naar voren gekomen in de forse taal die in andere artikelen tegen de Roomse dwalingen werd gebezigd. De achtergrond van dit gegeven was waarschijnlijk deze, dat ook de theologen uit de Reformatietijd allesbehalve duidelijk en eenstemmig waren in de afwijzing van de katholieke leer van de „natuurlijke godskennis”. Men dong er beslist wel wat op af, maar haar werkelijk te boven komen, was er niet bij. Vandaar dat die „twee middelen” ook zomaar, zonder veel toelichting, na elkaar genoemd worden. Alleen met het commentaar dat God zich in de Schrift „nog duidelijker en volkomener” bekend gemaakt heeft. M.i.mogen we blij zijn dat dit theologische verschil met Rome over het punt van de zgn. „natuurlijke godskennis” niet

voluit naar voren is gekomen in art.2. Principieel zou dat theoretisch geschied nl. niet in een confessie thuis horen, maar historisch was de vermoedelijke oorzaak de reeds genoemde onzekerheid of onenigheid tussen de protestantse theologen zelf. De oorzaak daarvan lag echter weer in een met de *R.kath.theologen gemeenschappelijke* bevangenheid in het denken vanuit het schema van natuur (incl.verstand) en bovennatuur (genade, geloof).

15. Een geestelijke macht

De geestelijke, religieuze spanning in het schema natuur en genade dat het R.kath. theologisch denken beheerste (en nog steeds beheerst), kon door de Reformatie op *theologische* wijze niet werkelijk overwonnen worden. Dat is trouwens nog steeds en ook principieel niet mogelijk. Als verbinding van Grieks-wijsgerige denkpatronen met bijbelse geloofsinhouden, was dat schema, die dualistische levensbeschouwing van natuur en genade, *het primaire kenmerk van wat men „scho-lastiek” noemt*. In de moderne en hedendaagse (zowel R.kath. als protestantse) „*neo-scholastiek*” is dat Griekse denken (ten dele) slechts ingewisseld voor allerlei variaties van modern-humanistisch denken. Op theologisch gebied komt dat bijv. scherp aan het licht in de hedendaagse theorieën over wat theologie voor een soort wetenschap is, over hoe haar relaties zijn met andere wetenschappen en over wat het nut is van deze theologische zelfkennis voor de praktijk van haar bedrijf. Dat schema van natuur en genade was echter niet primair een denk-schema, maar iets veel diepers. Het was de verstandelijke gestalte van een *geestelijke macht*, van een „religieus grond-motief”, dat aan alle theologisch denken *vooraf* gaat en er de *geestelijke en levensbeschouwelijke richting* aan geeft. Niet wij, ook niet filosofen of theologen, kunnen deze macht overwinnen door te proberen haar, al denkende, in onze theoretische greep te krijgen. Je krijgt er theoretisch onmogelijk „grip” op. Be-grip-svorming schiet hier principieel tekort. Niet wij hebben die geestelijke macht in de greep, maar omgekeerd, de dynamiek van dat grond-motief, van die geestelijke drijf-kracht, heeft ons in haar greep, ons, inclusief ons denken.

16. Geestelijke macht of theoretisch denkschema?

De geestelijke macht van het leven en denken vanuit een dualistische tweedeling in het leven (natuur en genade), is, zoals hierboven al kort aangeduid, geen theoretisch denkschema, zelfs geen theologisch denkschema. Het is ook geen levensbeschouwing, al *manifesteert* zij zich daarin wel het eerst. Tegen een onjuist denk-schema kan men een paar kritische bedenkingen opperen, of zelfs ijzersterke argumenten. Iemand die vanuit dat schema denkt, zou dan door zulke sterke argumenten overtuigd moeten worden van

de onjuistheid van zo'n denkschema. Zou men zich dan niet laten overtuigen, dan maakt men de indruk of dom, of slecht te zijn, misschien wel beide. Je *kunt* dan niet overtuigd worden (door je domheid) of je *wil* het niet, wat meer afkeurenswaardig is. De hedendaagse kennis- en wetenschapstheorie is van deze visie grotendeels afgestapt. Men werkt in de laatste decennia met het begrip „paradigma”. Ons denken, zo zegt men, voltrekt zich meestal onbewust vanuit een soort basisschema of basistheorie of grondvisie (paradigma), waardoor zowel onze probleemstellingen als onze antwoorden, kortom het gehele proces van onze kennisvorming, in belangrijke mate bepaald worden. Zo'n paradigma is een soort „leesbril” met een gekleurd glas. Als je die op hebt, en als wetenschapper besta je niet zonder zo'n leesbril op, dan zie je alles in de kleur van dat glas, ongeacht of je wat betere of wat slechtere ogen hebt. De reformatische wijsbegeerte van Dooyeweerd stemt met deze gedachte voor een deel in, maar had al decennia eerder betoogd dat een theorie over theoretische vooroordelen nog de diepte mist van de erkenning van een *geestelijk-religieuze bron* van dit verschijnsel. Die zoekt Dooyeweerd nl. in een *geestelijke drijfkracht of grondmotief*, dat aan alle leven, inclusief alle wetenschap, inclusief elke kennis-theorie, bewust of onbewust ten grondslag ligt. We laten nu rusten welke geestelijke grondmotieven Dooyeweerd ziet werken in onze Westerse cultuur en in haar geschiedenis. Wat ons nu interesseert is het *christelijk gerondmotief*. Dat is nl. het bijbelse grondmotief van schepping, zondeval en verlossing. De belangrijkste geestelijke tegenstander daarvan is het scholastieke grondmotief van „natuur en genade” en de daardoor beheerste levensbeschouwing en theologie.

17. Art.2 NGB en de achterliggende theologie

In mijn vorige artikelen heb ik al betoogd, dat wij gelukkig niet kerkelijk gebonden zijn aan eventuele achter de tekst van onze Confessie liggende theologische opvattingen van de oorspronkelijke opstellers. Zo mogen we met art.2 in de geest van de Schrift belijden dat „wij”, gelovige kerkleden, God kennen doordat Hij zichzelf bekend gemaakt heeft, en nog steeds bekend maakt, en wel in de werken zijner handen alsook, en zelfs primair, door Christus, die wij kennen uit Gods Woord. Dit betekent echter niet dat wij gebonden zijn aan de theorie van tweërlei openbaring, een algemene en een bijzondere. Deze theorie is nl. volkomen geïnspireerd door het scholastieke beginsel van een natuurlijke wereld en daarbij een bovennatuurlijke genadewereld. Deze levens- en wereldbeschouwing geeft o.a. een geheel andere kijk op de schepping en op het geschapene. Het was een groot misverstand van de reformatische theologie dat men meende dat wij

inzake de schepping geen verschil hadden met Rome. Ik hoop daarop uitvoerig terug te komen bij de bespreking van het begin van art.12 NGB.

18. Wat doen we er mee?

Uiteraard kan deze kwestie niet bevredigend besproken worden in een kort weekbladartikel. Maar wel moge ik opmerken naar aanleiding van de besproken redactie van art.2, dat het geen wonder is dat de leer van de algemene openbaring door de gereformeerde theologie wel sterk is verdedigd, bijv. tegenover de Barthiaanse theologie, maar dat het daarbij dan ook gebleven is. Men heeft er nooit wat mee kunnen doen, noch in de praktijk, nog in de theologie. Als middel tot kennis van God viel die „algemene openbaring” zozeer in het niet vergeleken bij de Schriftopenbaring, dat men noch de actuele betekenis ervan, noch de *innerlijke* eenheid ervan met Gods openbaring in de Schrift, op een bevredigende manier duidelijk wist te maken. Kortom: onze theologie houdt tegenover alle hedendaagse dwalingen krachtig en terecht vol dat er een „algemene” openbaring Gods is, maar we doen er niets mee in de christelijke levenspraktijk. Ons geloof in die (zgn. algemene) openbaring van God is in feite *theologisch gesteriliseerd*. Behalve dan, en dat is ook weer niet gering, in de gelovige lofprijzing in de kerk of tijdens onze toeristische reizen door de Alpen. Ik denk dat we dat echter niet aan theologie te danken hebben, maar aan de gelovige omgang met Gods Woord. Maar *theologisch*, en met name in de theologische ethiek, houden we ons verre van die „algemene openbaring”. Zowel de christelijke levenspraktijk als de R.kath.moraaltheologie doen het wat beter. Daarom blijft ook in dit opzicht een reformatie van de orthodox-protestantse theologie nog dringend gewenst. Niet slechts in de ethiek, maar in principe in alle onderwerpen van de theologie, de exegese niet uitgesloten. PS. Theologisch geïnteresseerden in dit onderwerp moge ik attenderen op een uitvoerig artikel van mij hierover in *Philosophia Reformata*, 1978 p.101-129. (titel: „De relatie tussen scheppingsopenbaring en woordopenbaring”).

H. Algra, Den Helder

Ouderlingenconferentie 1992

Op een warme zaterdag (23 mei) luisterden ongeveer 70 mensen in de Utrechtse Jeruzalemkerk naar 2 inleidingen met als thema: ethische vragen. Wie naar Utrecht was gekomen, om nu eindelijk eens precies te leren hoe een kerkeraad moet handelen in kwesties als ongehuwd samenwonen, echtscheiding, homofiele relaties of medische ethiek, kwam bedrogen uit. De beide inleiders lieten zich niet verleiden tot het voorschrijven van allerlei gedetailleerde regels. Kwamen die bezoekers dus voor niets? Nee, want op deze conferentie ging het over heel wezenlijke zaken waar iedere ambtsdrager mee te maken krijgt. Daarom was het jammer dat de opkomst dit jaar wat tegen viel. De wegblijvers hebben een kans gemist om met elkaar te oefenen in het leven met en uit de Bijbel¹⁾

Graniet en witte kalk

Ds. G. van den Brink uit Veenendaal (emeritus-predikant van de kerk van Rotterdam-Overschie) nam als uitgangspunt voor zijn betoog o.a. een tekst uit Efeze 5: „tracht te verstaan, wat de wil des Heren is”. Paulus spreekt in dit verband in wezen van: taxeren, examineren. Het ligt dus lang niet altijd in de lijn van de Bijbel om een gedetailleerd antwoord te geven omtrent Gods wil. Gaf de eerste inleider daarmee groen licht voor allerlei 'moderne' opvattingen? Hooft het bij de christelijke vrijheid dat alles kan en alles mag? Nee, allerm minst! In hoofdlijnen liggen de zaken eenvoudig. De Bijbel geeft Gods Woord met een enorme autoriteit door: hoe we als christenen **moeten** wandelen. Niet voor niets werden de 10 geboden door de Here zelf in graniet gegraveerd. Ds. Van den Brink pleitte er in dit verband voor om iedere zondag te 10 geboden te blijven lezen in de kerkdienst. „Door de televisie worden we bestookt met een bombardement van leugens. Je ziet zoveel op de TV dat strijdig is met alle 10 geboden, dat het ook voor christenen gewoon wordt. Onder dat bombardement gaat de moraal van veel christenen ten onder”. De 10 geboden zijn in graniet gegraveerd. De inzettingen en verordeningen werden in natte kalk geschreven en waren dus minder 'hard'. Deze toepassingen van de wet moesten passen in de situatie. Dat vraagt om goed luisteren, zorgvuldig onderzoeken en zoeken naar wat in deze situatie de Here welbehaaglijk is (Efeze 5: 10). Jezus geeft ons nooit tot in detail regels. Dat zou in strijd zijn met de vaderlijke opvoeding tot volwassenheid. Aan de hand van collegedikaten van wijlen Prof. dr. B. Holwerda, aangrijpende beschrijvingen uit het leven van Mr. Dr. Willem van den Bergh en van de chinese predikant Watchman

Nee lichtte Ds. Van den Brink deze houding verder toe. We moeten zelf steeds weer door de poort van verootmoediging en schuldbelijdenis. Ons lichaam is van Christus, we mogen het niet op een niet bij Hem passende manier misbruiken. Prediking en pastoraat moeten zich in de eerste plaats richten op de kwaliteit van ons christen-zijn. Dan komen er wezenlijke vragen aan de orde. Hoe zou Jezus nu gehandeld hebben? Sta ik in dienst van Jezus en train ik mezelf daarin? Hoe zit het met mijn uitgaven, met mijn relatie tot andere mensen, met mijn levensstijl? Er is in de Bijbel steeds sprake van absolute ernst en van grote barmhartigheid (zelfs geen vrouw aanzien om haar te begereen en toch werd de samaritaanse vrouw, die des doods schuldig was, niet door Jezus veroordeeld). „In het pastoraat moeten we onderscheiden tussen de norm (strikt en streng) en het pastoraat onder de overtreders ervan (barmhartig en ziende op onszelf). Jezus was immers niet gekomen om te veroordelen, maar om te behouden”.

De plaats van de ethiek

De tweede spreker was Drs. G.L. Born, christelijk gereformeerd (leger-) predikant uit Amersfoort. Hij konstateerde dat er sprake is van een hausse aan aandacht voor ethische vragen. Doordat er veel verandert, zoeken mensen weer houvast. Er worden dan ook veel vragen gesteld over de christelijke levensstijl, zowel in evangelische kring als in de reformatische kerken. De verleiding kan dan groot zijn om tot in detail regels te gaan voorschrijven. Zo zijn er kerken waar men zegt dat christenen niet mogen roken. Iedereen die wél rookt wordt vervolgens niet meer als christen gezien. Daarmee overschatten we onze gehoorzaamheid. Zijn we wel zo goed dat we dat allemaal precies weten? Op deze manier ontstaat er een ideologie en wordt iedereen die anders denkt verketterd. Dat leidt tot enorme conflicten binnen de kerken. Het is de situatie waar Paulus de Galaten op aanspreekt. Horen naar het gebod van God mag niet leiden tot zelfverzekerdheid, maar moet leiden tot afhankelijkheid („Onze zondige aard steeds beter leren kennen en God bidden om de genade van de Heilige Geest”, Heidelbergse Catechismus).

We zijn – aldus drs. Born – steeds weer geneigd om van de verkeerde kant te beginnen. Denk bv. aan de discussies over het ongehuwd samenwonen. We passen soms maatregelen toe, voordat we wezenlijke zaken aan de orde stellen. Eerst moet je het kruis van Christus in kaart brengen. Wat vraagt de Here van ons in onze relaties? De band met Jezus is daarin de

toetssteen. „Ethiek is dus niet de eerste, maar de laatste toetssteen voor het christelijke leven. Maar de manier waarop we leven is wél erg belangrijk. Ethiek heeft alles met ons belijden en ons leven als christen te maken, maar de ethiek is niet alles!”

Ongehuwd samenwonen... en dan?

's Middags was er een discussie met de inleiders, onder leiding van de heer P. Wassenaar uit Rotterdam. De eerste vraag ging al direct over het ongehuwd samenwonen. „Kan de kerk een huwelijksbevestiging onthouden aan hen die daarom vragen?” Ds. Van den Brink: „Er zijn situaties waarin de kerkeraad moet weigeren. Dan gaat het om zonden die niet beleden zijn en waarmee niet wordt gebroken. Ik zou ook als predikant moeten weigeren, in Naam van mijn Zender. De vraag is wel: waarom weiger je? Soms is de kerkeraad alleen maar bang: wat zullen ze (= de gemeente) ervan zeggen? Daarmee stopt men het licht van Gods liefde onder de korenmaat. Centraal moeten de wezenlijke vragen staan. Zoals Christus trouw is aan Zijn gemeente, zo moet ook een echtpaar trouw aan elkaar en aan Christus beloven. Het is een ondubbelzinnig ja zeggen tegen elkaar en tegen God, ten overstaan van de gemeente. Wanneer een stel graag in de kerk wil trouwen omdat dat nu eenmaal zo leuk staat, dan is dat gevaarlijk, het is (zeker in onze individualistische tijd) spelen met vuur. Van het wezen van de kerkelijke huwelijksbevestiging heeft men dan niets begrepen. Een predikant die voorgaat in zo'n dienst maakt van zichzelf een confrencier.

Meer aandacht voor wezenlijke zaken

Ook Ds. Born benadrukte de motieven van het aanstaande echtpaar. Je belooft elkaar (publiek!) trouw, omdat Christus ons heeft liefgehad. Dat betekent dat je elkaar ook beschermt in kwade dagen. Over die vragen zal heel indringend moeten worden gesproken. Volgens Ds. Born is het voordeel van deze tijd dat men weer meer gaat nadenken over deze wezenlijke zaken. Vroeger versmalde men de discussie vaak tot het seksuele aspect. Dan moest er schuld worden beleden als men 'moest' trouwen. Er was ook veel sprake van 'geniepig' samenwonen: op het oog leefde men netjes, men hield bv. twee kamers aan. De openheid van deze tijd dwingt ons om met de echt wezenlijke zaken naar voren te komen.

Intermezzo: prof. Kuitert

De beide inleiders hadden in hun lezingen publikaties van prof.dr. H.M. Kuitert genoemd. Kan dat nu zomaar?

Zelfs in 'Opbouw' verschenen al 4 positief-kritische artikelen over zijn nieuwste boek. Vroeger hoorden we heel andere geluiden. Valt het toch mee met de visie van deze hoogleraar of zijn we zelf zo aan het veranderen? Volgens drs. Born kun je niet om Kuitert heen. Hij formuleert scherp en weet precies waar het over gaat. We citeren te gemakkelijk gewoon de belijdenisgeschriften, zonder er voldoende bij na te denken. Kuitert dwingt je ertoe om verantwoording af te leggen van je keuzen. Dat moet eigenlijk voortdurend gebeuren binnen de gereformeerde theologie. Ds. Van den Brink noemde opnieuw de colleges bij Prof. B. Holwerda, die graag verwees naar kritische theologie, omdat zij de gereformeerde theologie tot op de bodem doorzien en ons kunnen attenderen op onze fouten. Toch wees hij ook op grote gevaren in de publikaties van prof. Kuitert. Zo viel het Ds. Van den Brink steeds weer op hoe optimistisch Kuitert denkt over de mens en hoe afwezig het werk van de Satan in zijn publikaties is. En verder: „Ik ben geschokt door zijn afweer tegen de uniciteit van de Schrift. Het gevaar zit erin dat je Jezus dan niet meer als uniek ziet. Wanneer Jezus niet meer uniek is, kun je het christelijk geloof met het jodendom en de Islam op één hoop gooien. En dat terwijl er wezenlijke, onoverbrugbare, verschillen tussen deze godsdiensten bestaan.”.

Kerkelijke tucht

Een andere vraag ging over de kerkelijke tucht. Daar hoor je toch weinig meer over? Dat klopt, aldus de beide inleiders, want de officiële 'juridische' tucht (in 3 trappen) wordt weinig meer toegepast. Het instrument van de tuchttoefening is bot geworden. Wie op deze wijze vermaand wordt, stapt gewoon over naar een andere kerk of verdwijnt buiten de kerk (de tucht in deze vorm lijkt dus alleen te kunnen bestaan als er kerkelijke eenheid is). Het wezenlijke van de tucht is: het trekken naar Christus. Wanneer we moeten vermanen (dat gebeurt wel!), moet ons vermaan geladen zijn met de liefde van Christus om mensen te behouden. Overigens heeft (volgens ds. Born) het niet functioneren van de tucht ook te maken met de wijze waarop we gemeente zijn. Er is in onze gemeenten weinig om jaloers op te zijn, dus stap je er ook gemakkelijk uit.

Een gezonde gemeente

Een volgende vraag ging over een kerkeraad die misschien wel wil, maar niet durft te handelen, waardoor de levensheiliging in het gedrang komt. Eerder werd gesproken over een gemeente die streng is en een kerkeraad die daardoor niet barmhartig durft te zijn, maar het kan toch ook omgekeerd? In het klimaat in de gemeente moet dan alles maar kunnen, en wee de kerkeraad die toch vermaant.... „In zo'n situatie is die gemeente slap en

dus in wezen onbarmhartig. Een gemeente moet gezond zijn. Geef dus niet de indruk dat alles maar kan. Wie als gemeente Gods geboden verwerpt werpt ook een smet op die gemeente en daarmee op Christus”, aldus Ds. Van den Brink.

Eens maar nooit weer?

„Een vrouw is gescheiden, haar huwelijk was helemaal vastgelopen, er was geen ander in het spel. Na een lange periode van alleen-zijn ontmoet ze een ander. Ze wil graag met hem trouwen. Ze vindt ook dat dit huwelijk samen met God begonnen moet worden. Hoe moet de gemeente handelen?” Dat was een vraag die Ds. Van den Brink stelde. Moet deze zuster dan toch onder censuur worden geplaatst? Gaan we tegen Paulus (en tegen de Schrift) in als we een nieuw huwelijk toestaan? Is onze strengheid in deze situatie nog wel in overeenstemming met onze opdracht tot christelijke barmhartigheid? Want: achter de zonde zit ook vaak zondenood. Hoeveel heeft onze zuster geleden onder de scheiding? Jezus wist bij de samaritaanse vrouw precies wat er aan de hand was. Hij verdoezelde geen fouten, wist dat ze gestenigd moest worden, maar hij was ook door en door barmhartig. Als Paulus zegt dat iemand die gescheiden is niet meer mag trouwen, is dat geen regel uit een spoorboekje. Daar waar sprake is van bekering, is het evangelie barmhartig. Is dit een vrijbrief voor een leven zonder normen? Nee, absoluut niet! Er zijn zonden die een predikant of kerkeraad niet mag laten voortbestaan. Het zwaard van de Geest moet dan gehanteerd worden. Je moet dan wel zeggen: dit is zó ernstig, er is sprake van zo'n volharding in de zonde, we moeten (bv.) deze broeder van het Avondmaal afhouden.

Kennis verzamelen

In veel kerken spelen dezelfde ethische vragen. Bijna iedere gemeente wordt bv. met ongehuwd samenwonnen geconfronteerd. Hoe kun je nu van elkaar leren? Ds. Van den Brink: „Zoek elkaar op, bid samen, lees samen, ook buiten je eigen gemeente. Attendeer elkaar op goede boeken en publikaties. Maak gebruik van elkaars wijsheid” (Opmerking uit de zaal: „Daar kun je ook een regiovergadering voor gebruiken”). Ds. Born merkte op dat er sprake is van een enorm tekort aan kennis. „Schoolkinderen laten Paulus en Sara met elkaar trouwen. We moeten van jongsafaan leren Gods Woord in te ademen. Samen moeten we oefenen in het leven met en uit de Bijbel”.

Aanvaard elkaar

Er zijn mensen die zich echt bekeren en die toch niet aanvaard worden door de gemeente. Ds. Born: „We zijn een 'midden-klasse kerk geworden'. Daar horen fatsoensregels bij. Zonde is onfatsoenlijk. Met onze fatsoensregels kan God redelijk overweg. Hij mag

redelijk tevreden over ons zijn (denken we dan). In datzelfde klimaat passen ook de roddels. En dan kan een meisje het een generatie later nog op haar brood krijgen dat haar vader NSB'er was...”

Een christelijke gemeente hoort heel anders te functioneren. Een predikant moet preken over de rechtvaardiging van de goddelozen. In dat kader past een voorbeeld dat Ds. Van den Brink in zijn inleiding gaf: Willem van den Bergh die met zijn gezin eerst ging vasten om zich voor God te verootmoedigen toen in zijn gemeente een bepaalde zonde aan het licht was gekomen. Een christelijke gemeente moet leven vanuit de vergeving. Christus betoonde ons immers barmhartigheid aan ons, zelfs voordat we ons bekeerden. Maar het blijkt in de praktijk soms wel erg moeilijk voor de gemeente om volgens dat evangelie te handelen....

Strengheid en barmhartigheid

Was de boodschap van de ouderlingenconferentie nu dat er geen normen meer zijn? Moet iedereen het maar zelf uitzoeken? Uit het verloop van de inleidingen en de discussie mag duidelijk zijn dat normen wezenlijk zijn voor ons functioneren als christenen. Ds. Born verwees in dit verband naar een tekst uit Exodus 34: „God houdt de schuldigen niet onschuldig”. Een gemeente waar alles maar kan, gaat dan ook kapot aan die normeloosheid. We hebben echter steeds weer de neiging om strengheid en barmhartigheid tegen elkaar uit te spelen. Je bent streng óf je bent barmhartig. Strengheid en heiligheid worden echter in de naam van de Here (Exodus 34 vers 6 en 7) in één adem genoemd met barmhartigheid en trouw. Dat was dan ook de boodschap van deze ouderlingenconferentie. Wie verwacht had, precies te weten te komen hoe hij moest handelen, kwam bedrogen uit. Hij kreeg wel een andere, heel wezenlijke boodschap mee naar huis. Bepalend voor onze houding moet het hart van het evangelie zijn: tracht te verstaan wat de wil van de Here is.

1) De volledige tekst van de lezingen van de beide predikanten op de ouderlingenconferentie wordt geplaatst in de komende nummers van 'Opbouw'. In dit nummer vindt u een impressie uit de beide lezingen.

R.R. Ganzevoort, Wormerveer

Omgaan met verlies

Ieder mens maakt in zijn of haar leven verliezen mee. Je zou kunnen zeggen dat dat al begint wanneer je de veilige beslotenheid van de moederschoot verliest. Het hele leven bestaat uit het loslaten van het oude en het verder gaan met het nieuwe. En soms is het verlies buitengewoon pijnlijk. Verlies van gezondheid, verlies van een partner, van kinderen, verlies van vrienden of van werk. Wat betekent verlies eigenlijk, en hoe kunnen mensen daar mee omgaan?

Het lijkt een open deur intrappen om te vragen waarom mensen moeite hebben met verlies. Toch is de vraag niet zo raar. Het blijkt namelijk dat dat niet voor iedereen gelijk is. Voor de ene mens weegt dat veel zwaarder dan voor de andere. Er zijn mensen die alles lijken te kunnen dragen en anderen zijn bij het minste of geringste uit het lood geslagen. Waar komt dat door? Een eenvoudig antwoord zegt: dat is je karakter. Een sterk karakter kan gewoon meer hebben. Maar dan blijven er wel een paar vragen liggen. Wat is precies een karakter? Hoe ontstaat het? En is het inderdaad zo dat het ene karakter beter is en beter werkt dan het andere? Vandaar dat het misschien beter is het woord karakter een beetje te vermijden en gewoon eens te kijken wat er gebeurt als een mens geconfronteerd wordt met een ernstig verlies.

Situaties zijn verschillend

Daar is eigenlijk al bijna veel mee gezegd. Want wie bepaalt wat een ernstig verlies is? Eigenlijk kan alleen degene die het verlies moet lijden dat uitmaken. Iets kan voor de één een heel groot verlies zijn terwijl het dat voor anderen niet is. Maar het is natuurlijk waar dat in het algemeen bepaalde gebeurtenissen een groter verlies betekenen dan andere.

Gemiddeld is het verlies van de partner door overlijden het zwaarst. Niet voor iedereen, er zijn mensen die het ervaren als een bevrijding om allerlei redenen. Maar in het algemeen kun je dat toch wel zeggen. Echtscheiding is gemiddeld drie kwart zo zwaar, en daarna volgen bijvoorbeeld gevangenschap, ernstige ziekte, ontslag enzovoorts. Het eerste was dus gezegd kan worden is dat de gebeurtenis van invloed is op de ervaring van het verlies. Gebeurtenissen die plotseling optreden, veel gevolgen hebben en niet te beheersen zijn hebben de meeste kans om tot een crisis te leiden. Vooral die beheersbaarheid is van belang. Zolang je het allemaal in de hand hebt is het makkelijker te dragen. Dat wil niet zeggen dat er dan geen verlies of verdriet is, maar wel dat je nog niet helemaal instort.

Daarnaast is de situatie waarin je je bevindt van groot belang. Want ook al is het verlies van een partner voor twee mensen misschien even zwaar, iemand

die helemaal geïsoleerd leeft, en geen kinderen of vrienden heeft, die zal het verlies veel sterker ervaren dan iemand die midden in het leven staat. Ook de financiële gevolgen, de eigen gezondheid en dergelijke maken veel uit. In de ene situatie kun je meer hebben dan in de andere.

Verhalen zijn verschillend

En vervolgens maakt het heel veel uit wie je zelf bent, hoe je in elkaar zit en hoe je alles beleeft en ervaart. Dat noemen we ook wel karakter, maar ik noem het liever het verhaal van het leven. Je zou het zo kunnen zeggen dat ieder mens zijn eigen verhaal heeft dat niet alleen de feiten vertelt, maar ook vertelt wat die feiten voor hem of haar betekenen. Dat is het mooie van verhalen. Of het nu verhalen zijn over de geschiedenis, of verhalen die bedacht zijn, elk verhaal heeft een moraal. Het vertelt meer dan alleen maar feiten, het vertelt ook iets over wat je met het leven aan moet. En dat verhaal bouw je op in de loop van je leven. Elke ervaring is als het ware een nieuw hoofdstuk, een stukje aan het verhaal.

Door de loop van het verhaal heen ontstaat er een soort rode draad, een kern die je in alles ziet terug komen. En die kern kun je vaak in een paar woorden samen vatten. Een soort titel die je boven je verhaal kunt zetten. De een zet er als titel boven: „ik ben een zwervhond”. De ander: „ik ben een Koningskind”. De beelden die je aan een levensverhaal plakt bepalen mede hoe je de dingen beleeft. Dat geldt ook als het gaat om het omgaan met verlies. Er zijn mensen die in hun leven alles al zijn kwijt geraakt, en er zijn mensen die alleen maar hebben gekregen. De een heeft niet alleen beter geleerd om verlies te verwerken, maar ook een andere titel van het verhaal. De klap komt veel harder aan wanneer je niet gewend bent iets te verliezen.

Verlies betekent eigenlijk dat je je verhaal moet veranderen. Als we dat bijvoorbeeld toespitsen op rouw, het verwerken van het verlies van iemand die een belangrijke plaats in ons leven innam, dan kunnen we dat zo weergeven dat we een nieuwe manier van kijken moeten vinden, een nieuwe plaats voor die persoon in ons verhaal. Opeens gaat het verhaal niet meer over ons samen, maar alleen over mij. En dat is wennen. Dat vraagt een enorme aanpassing, omdat mijn leven verbonden was aan het leven van die ander. In mijn verhaal speelde de ander een hoofdrol. En als de hoofdrolspeler wegvalt doet dat pijn.

De vragen die dan opkomen moeten eigenlijk een nieuw antwoord krijgen. Wie ben ik nog zonder de ander? Hoe kan ik verder? Kan mijn verhaal wel

doorgaan als die andere daar geen rol meer in kan spelen? Vragen die snel bij je opkomen maar niet zo snel beantwoord zijn. Het vraagt om een hele tijd van nadenken, van mee bezig zijn, van doordenken om te zoeken naar een nieuw verhaal, naar nieuwe beelden, naar een verhaal en een persoonlijkheid die kan bestaan in een nieuwe situatie.

Wat verwacht je?

Wat je daar verder van kunt zeggen is dat de verwachtingen in de war raken. Verwachtingen zijn datgene waar je van uitgaat dat het in de toekomst zo zal zijn. Meestal hebben we dat niet zo heel erg concreet voor ogen. We houden ons zelf ook wel voor de gek. Want ook al weten we dat er in ziekte en ouderdom veel moeite ons deel zal zijn, we gaan er vreemd genoeg ergens van uit dat dat alleen bij anderen het geval is en niet bij ons. Daarom hebben we er zo veel moeite mee. Natuurlijk weten we dat ieder mens een ernstige ziekte kan krijgen, gehandicapt kan raken, een kind of partner kan verliezen, enzovoorts, maar als het echt gebeurt blijkt dat we dat niet verwacht hadden.

Gelukkig maar, want als je levensverwachting zou bestaan uit alle ellende die op je weg kan komen, dan zou je geen leven hebben. We gaan er volgens Amerikaanse psychologen met elkaar van uit dat het leven de moeite waard is, dat wat er gebeurt zinvol is, en dat de wereld goed willend is. Nu zou je kunnen zeggen dat we wel beter weten. De wereld om ons heen wil niet altijd het goede voor ons en er gebeurt heel veel in het leven waar je in alle redelijkheid geen betekenis in kunt ontdekken. Maar dat betere weten is nog iets anders dan dat we het ook verwachten. We gaan er voor ons zelf altijd van uit dat dat ons niet overkomt. Zo beschermen we ons zelf tegen wanhoop, maar tegelijk zijn we dan extra kwetsbaar als deze verwachtingen niet uitkomen.

Ouder worden

Als we dat toespitsen op het ouder worden zien we eigenlijk hetzelfde. Iedereen weet dat bij het toenemen van de jaren verschillende mogelijkheden afnemen. Dat geldt lichamelijk, het geldt voor het opnemen van kennis, en het geldt door de lichamelijke beperkingen op een bepaald moment ook voor de contacten met anderen. Maar dat is iets dat we alleen met ons verstand weten. De normale levenslijn zoals we die verstandelijk kunnen tekenen begint bij de geboorte, stijgt dan in ontwikkeling tijdens de jeugd, en begint dan vroeg of later weer te dalen. Het vermogen om te leren bijvoorbeeld neemt al af vanaf ongeveer het zestiende levensjaar. Daar komen natuurlijk ook andere zaken voor in de plaats. Wijsheid en levenservaring maken het ruimschoots goed. Maar het

tekent de lijn van het leven. Eerst toename, en daarna weer afname.

Maar dat verwachten we niet. Niet voor onszelf. Voor ons zelf verwachten we alleen de toename en gaan we er van uit dat het daarna ongeveer gelijk zal blijven. En daarom is het zo pijnlijk om te ontdekken dat je steeds weer iets kwijt raakt. Naast alle waardevolle kanten van het ouder worden is dit de moeite er van. Het is meer dan welke andere leeftijd een tijd van verliezen. De dagelijkse bezigheden van werk en de verzorging van kinderen vallen weg, leeftijdsgenoten beginnen weg te vallen. De gezondheid neemt af. En elke keer weer wordt je geconfronteerd met de werkelijkheid die minder positief is dan je verwachtingen. Ook al weet je dat het er bij hoort, als het je overkomt ontdek je pas hoezeer je er van uitging dat je op je gezondheid, vriendschappen en bezigheden kon bouwen. Als dat weg valt blijft er soms maar weinig over.

Vragen naar de zin

De vraag die dan uiteindelijk naar boven komt is die van de zingeving. Wat is mijn leven nog waard als ik dit verlies of dat? Hoe kan ik dan nog verder? En dan blijkt het dat heel veel van onze zekerheden zo uiterlijk zijn. Wat is de zin van het leven wanneer je niet meer kunt werken? Wat is het leven waard als je alleen komt te staan? Wat is leven eigenlijk als je gezondheid zwaar te wensen overlaat en je eigen lichaam je mogelijkheden beperkt.

We kunnen beginnen daar een geloofsantwoord op te geven. „Mijn enige troost in leven en sterven...” We kunnen verklaringen geven in de lijn van zondag 10, „dat alle dingen niet bij geval, maar uit Gods trouwe Vaderhand ons toekomen.” Maar we moeten beginnen te beseffen dat het niet in de eerste plaats gaat om een geloofsantwoord, maar om een geloofsvraag! Het antwoord komt daarna pas. Het is een geloofsvraag, omdat we aanlopen tegen onze eindigheid, onze begrensdheid en onze kwetsbaarheid. En dat staat zo in schril contrast tot Gods beloften, zijn voorzienigheid en zijn geborgenheid. Op de een of andere wijze moeten we weer in het reine zien te komen met die tegenstelling. En dat is een geloofsvraag.

Heel vaak wordt die vraag gesteld als de vraag van het lijden. Als de Here God goed is, en als Hij liefdevol en machtig is, hoe kan het dan – letterlijk in hemelsnaam – dat er van alles en nog wat gebeurt in ons leven dat daar niet mee te rijmen valt. En dat rijmen dan opnieuw letterlijk. Het zijn begrippen die niet kloppen met elkaar, niet passen bij elkaar. Het lijden in het menselijk leven is niet te verbinden met Gods liefde en macht. Maar het is er wel. En dan krijg je het effect dat we allerlei verklaringen bedenken en aan elkaar doorgeven om die spanning op te lossen. De één zet het allemaal in het licht van Gods macht, zodanig dat er van zijn liefde weinig meer te merken is. De ander ziet God

alleen nog maar als liefdevol, en zet zijn macht tussen haakjes. God kan er niets aan doen. Maar allebei zijn het pogingen om het onverklaarbare te verklaren. Allebei zijn ze naar hun aard onbijbels, omdat er een beeld van God wordt geschilderd naar de maat van ons verstand.

Job

De Bijbel geeft geen verklaring voor het lijden. De belofte van het goede leven voor Gods kinderen is een belofte van volheid, en niet een belofte van verlies. En zolang we leven in een door de zondeval gebroken wereld, zolang kan er geen verklaring zijn voor het lijden. Ook in het boek Job, waar zo uitgebreid op deze vragen wordt ingegaan vinden we uiteindelijk geen verklaring. De vrienden van Job wel. Die hebben verklaringen te over. En Job gaat daar tegen in, omdat ze zijn leed niet diep genoeg gepeild hebben en omdat ze het raadsel van het lijden afwentelen op de schuld van de persoon Job. De HEERE zegt daar aan het einde van dat Job met zijn vragen en twijfels, zijn opstandigheid en strijd recht heeft gesproken van God, omdat hij heeft gesproken tot God. En de vrienden die over God spraken hebben Hem met hun verklaringen geen recht gedaan, niet recht over Hem gesproken.

En het antwoord? Wel, het enige antwoord dat Job krijgt is de boodschap dat God het in de hand heeft, en dat de verbondenheid tussen God en mens niet is verbroken. Niets zal ons scheiden van de liefde van Christus, zo zal Paulus later schrijven. God is machtig, en Hij is liefdevol. Dat is het antwoord. Maar dat is geen verklaring. De vragen worden niet opgeheven, maar bij de Here God neergelegd in de zekerheid dat aan het einde van de tijden het leven goed zal zijn. Dan zal er geen rouw en geen verlies meer zijn. Maar dat is een belofte, en geen verklaring. Toekomstmuziek, waar we nu al iets van proeven, maar waar we nog niet altijd in mee kunnen zingen.

Gebrokenheid

En zolang we hier in de gebrokenheid leven hebben we daarom te maken met verliezen. Verliezen als een teken van de gebrokenheid, als een teken dat we nog niet in het nieuwe Jeruzalem wonen. En elke keer weer doet die confrontatie pijn. Het kost steeds weer tijd en strijd om dat te verwerken. Zozeer, dat er in de verwerking, in het omgaan met verlies verschillende fasen te ontdekken zijn. De eerste fase is die van de ontkenning. Het kan niet waar zijn. Niet dit, niet nu, niet bij mij. Maar die ontkenning is in heel veel gevallen een gezonde reactie. Je heb tijd nodig, en vaak moet er – vooral bij een zwaar verlies als door een overlijden – veel geregeld worden. Eerst ontkennen dus, om niet meteen helemaal in te storten. En na een paar uren, dagen of weken, dringt langzamerhand de afschuwelijke werkelijkheid door. Dan komt de fase van het protest. Niet meer 'het kan niet waar zijn', maar 'het mag niet waar zijn'. Dat is een fase die voor veel gelovigen een heel moeilijke

lijke is. We hebben geleerd dat we niet mogen twifelen en niet opstandig mogen zijn, en het blijkt dat bijna niemand daar aan ontkomt. Ik geloof ook niet dat opstandigheid op zich slecht is, of onbijbels. Het hangt er van af hoe het vorm krijgt. Wie in zijn opstandigheid de Here God de rug toe keert, die is daarmee op de verkeerde weg. Maar wie in zijn opstandigheid naar God toe gaat en zegt: „Here God, waarom nu toch. Zo bent U toch niet”, die valt niet in ongelof, maar staat in geloof. Die opstandigheid is uiteindelijk een teken van geloof in Gods goedheid.

Wanneer dan tenslotte die werkelijkheid is doorgedrongen dat het zo is, en dat we daar niets meer aan kunnen doen, dan krijg je het zoeken. Je probeert het evenwicht te herstellen door antwoorden en verklaringen te zoeken, door je gedrag aan te passen, door informatie te zoeken over oorzaken en mogelijkheden enzovoorts. Het gaat dan om het zoeken naar een nieuw verhaal, waarin je weer verder kunt. Als dat problematisch is kan het heel goed komen tot een diep dal, een depressieve tijd en toestand, waarin je werkelijk geen uitkomst meer ziet. Soms is dat pas maanden of jaren na de eerste klap. Als iedereen om je heen zegt: „het is al zo lang geleden”. Maat dat is het niet. Het is niet in tijd te meten. Het diepe dal kan zich veel later voordoen. Het kan ook worden opgeroepen door een heel kleine, onbelangrijke gebeurtenis. Een muziekstuk, een opmerking. Zomaar iets. Maar het kan je hele evenwicht opnieuw verstoren.

En meestal is het pas na dat diepe dal dat het kan komen tot een nieuwe aanvaarding. Dat je kunt zeggen: het is goed. Niet wat er gebeurt is, niet wat er allemaal bij gekomen is, maar tenslotte heb ik er vrede mee. Maar dat is een stadium dat niet iedereen bereikt. Of hoeft te bereiken. Verlieservaringen zijn geen examen waar je een voldoende voor moet halen. Het is voor ieder mens en elk moment weer anders en weer nieuw, en niemand kan bepalen hoe ik daar mee om moet gaan. Ik zal zelf door de vragen, door het dal, door de pijn heen moeten. Keer op keer. En hoe ik daar uiteindelijk uit kom is iets tussen God en mij. Hij zal mij wel bewaren, ook al is dat anders dan de omgeving verwacht.

Troost

Tot slot wil ik graag nog een paar opmerkingen maken over troost. Troost is de belangrijkste hulp die je iemand kunt geven die een zware verlies-ervaring te dragen heeft. Troost is geen antwoord, geen oplossing. De trooster (met een kleine letter) moet ook niet proberen verklaringen te geven, omdat die verklaringen geen werkelijk antwoord zijn. Bovendien doen de verklaringen die een ander geeft geen recht aan de pijn van het verlies. Je moet er zelf door. Maar wat de trooster wel kan doen is het bijstaan. Letterlijk: er bij blijven staan. Dat was het beste wat de vrienden van Job deden: zeven dagen zaten ze zwijgend

bij hem. Hadden ze hun mond maar niet open gedaan daarna. Troost is bij iemand durven staan, en niet weglopen uit angst voor de pijn. Het is met iemand in de afgrond durven kijken.

Vaak zeggen we dat we niet weten wat we moeten zeggen. Maar dat is het punt ook niet. Er is niets te zeggen. Maar laat merken dat je iemand niet in de kou laat staan. Als is het maar met de woorden dat er niets te zeggen valt. Gewoon af en toe een hand op de schouder, een kopje koffie, een ansichtkaartje. Het zijn geen oplossingen, maar ze laten de ander merken dat hij of zij niet vergeten, niet genegeerd wordt.

En daarmee kan de menselijke troost ook een teken zijn van Gods troost. Als het verlies ons niet kan scheiden van de liefde van broeders en zusters, vrienden en andere mensen om ons heen, dan is dat een verwijzing, een kleine, menselijke, maar toch een verwijzing naar Gods liefde die door niets kan worden tegen gehouden. Daar mag troost naar verwijzen, en dan is het genoeg om naast iemand te staan.

Persschouw

Werkdruk

Ik zal u een klein persoonlijk feit vertellen: sinds een paar jaar krijg ik af en toe het licht verontrustende gevoel dat ik tot een steeds kleiner wordende minderheid in Nederland behoor – een minderheid onder het werkende deel van ons volk, bedoel ik. Het is misschien wat raar en „niet eigentijds” om het te moeten zeggen, maar ik kan mijn werkdruk wel aan.

De laatste jaren krijg ik in toenemende mate de indruk dat mensen die redelijk hard werken en dat gedurende soms zelfs meer dan 38, 40 of 45 uur per week en die niettemin hun werkdruk aankunnen, bezig zijn een zeldzaamheid te worden. Wie hebben we de laatste jaren niet horen zeggen dat hun werkdruk nu echt onaanvaardbaar hoog was geworden? Het is, geloof ik (maar dat weet ik niet helemaal zeker) begonnen met de verpleegkundigen, maar daar is het geenszins bij gebleven. Het woord, het begrip... de klacht sloeg aan en daar kwamen de anderen. De werkdruk is echt te groot geworden voor de mensen in de bouw en voor gevangenispersoneel en voor schoonmakers en voor grote groepen mensen in de industrie en voor de meeste vertegenwoordigers/verkopers en voor reeksen verschillende soorten ambtenaren en voor mensen in het openbaar vervoer en laten we

vooral de docenten in diverse vormen van onderwijs niet vergeten. Ik ben trouwens nu nog een hele reeks van andere categorieën wel vergeten of laat ik het anders zeggen: ik vond mijn opsomming van groepen mensen die zeggen dat hun werkdruk te zwaar is geworden zó wel lang genoeg. Je kunt er natuurlijk nog rijtjes anderen bij noemen, zoals bijvoorbeeld de meeste directeurs van bedrijven, maar die klagen zelden in de publiciteit. Die klagen tegen elkaar en dat is niet echt klagen, want in diepste wezen vinden ze het fijn. Vinden ze het heerlijk om tegen collega's op te scheppen over het feit dat ze werkweken van 70 of 80 uur maken.

Maar goed: dat is een uitzondering, zowel met die idioot lange werkweken als met het feit dat ze het heel fijn vinden en er trots op zijn. Al die andere mensen, honderdduizenden en ik denk echt zo langzamerhand: miljoenen andere Nederlanders... die klagen. Nu hoort u mijn niet zeggen dat al die klachten ongerechtvaardigd zijn. Voor een aantal van die mensen zijn de eisen die er elke dag aan hen worden gesteld ongetwijfeld zwaar en zwaarder dan ze leuk of rechtvaardig vinden. Maar voor al die miljoenen Nederlanders? Allemaal gebogen onder een onaanvaardbare druk van hun dagelijks werk?

Zwoegen en sappelen en ploeteren, de hele dag lang – 7 of 8 uur of wat er ook in het contract staat? Nooit tijd voor een babbeltje met collega's? Nooit tijd voor koffie? Nooit tijd voor dat privé-telefontje? Nooit tijd voor wat dan ook? Alsmaar werken, opgejaagd door de baas of door het plichtsgevoel? Neemt u mij niet al te kwalijk, maar ik geloof er helemaal niets van. Ik geloof wel dat wij in Nederland nogal sterk de neiging hebben elkaar na te praten en als dan iemand met dat verrukkelijke woord „werkdruk” aankomt, dan pakken we dat gretig op. Ik heb het geconstateerd dat in mijn beide Nederlandse woordenboeken (allebei van 1977) het woord „werkdruk” nog helemaal niet voorkomt. Werd er toen, in de jaren 70 en daarvoor nog niet hard gewerkt (is dat pas van de laatste paar jaar?) of hadden we toen alleen het woord nog niet bedacht? Of was er misschien toen een merkwaardige gedachte dat je in de tijd dat je werkte ook best hard kon werken – en onder een mate van druk? Tja, er was natuurlijk één ding anders in die verre tijd van een jaar of vijftien/twintig geleden: er werd langer gewerkt dan nu. Iedereen werkte nog minstens 40 uur per week. Ik wil bepaald niet zeggen dat die tijd terug moet komen, maar het kan natuurlijk nooit kwaad als we ons realiseren dat er in 35 of 36 uur (of wat uw werktijd op het ogenblik ook is), ook een hoeveelheid werk in moet worden afgeleverd: 10% (of meer) minder werkuren, betekent niet dat er ook 10% minder werk is (tenminste, dat hoop ik voor de organisatie waar u werkt) en het betekent ook in de meeste gevallen niet dat er bij die organisatie nu 10% méér mensen werken.

Wat ik maar zeggen wilde: ik wil niet

beweren dat er in de jaren '90 van deze eeuw door een vrij groot aantal mensen niet hard wordt gewerkt. Dat wordt er wel. Maar dat dat onder (om dat mode-woord dan nog maar eens te gebruiken) allemaal onder ondraaglijk soort werkdruk gebeurt, kóm...kóm. Er heeft laatst nog een vakbondsbestuurder gezegd dat het werken in „zijn bedrijfstak” tegenwoordig wel op het bedrijven van topsport lijkt. En dan zeg ik nogmaals: kóm...kóm. Ik ken een paar topsporters die voor de Olympische Spelen aan het trainen zijn en ik kan u verzekeren: dat is andere koek. Maar ik weet nu al dat over 5 of 10 jaar iemand een ander nóg erger woord zal verzinnen dan werkdruk om aan te geven hoe vreselijk het werkende leven wel niet is.

Dit artikel kwamen wij tegen in het 'Gereformeerd Kerkblad – wekelijks orgaan ten dienste van de Gereformeerde Kerken in Overijssel, Gelderland, Flevoland, Utrecht en Noord-Holland'. Ds. L. Douw, (vrijgemaakt) gereformeerd emeritus-predikant te Enschede, trof het ergens aan en gaf het een plaats in zijn Persrevue. Hij maakte ter inleiding de volgende behartigenswaardige opmerkingen:

„Tussen alle soms zware of zwaarwichtige kerkelijke bijdragen in geef ik hier een luchtig en relativerend stukje door van de – waarschijnlijk onkerkelijke, in ieder geval „vrijzinnige” – AVRO-commentaar E. Peereboom. „De kinderen van het licht” nemen een bepaalde terminologie met bepaalde achtergronden wel eens wat onkritisch over.

En van „de kinderen van deze wereld” valt nog wel eens wat te leren. Vandaar de weergave van dit enige tijd geleden gehouden radiopraatje.”

O. Mooiweer

Enschede

Voor de kinderen

Jeannette Westerkamp-Stegeman

Post uit Rwanda

Kauwgum en armen

„Wie gaat er mee naar de stad?” „Ja, ikke!” roepen Jonathan Matthijs en Gersom. Dat is lang niet gebeurd dat we samen naar de stad gaan. Ik doe altijd alleen de boodschappen, de jongens moeten naar school. Maar vandaag is het een vrije dag. „Gaan we even in de boekwinkel kijken?” vraagt Jonathan. „Ik heb zin om naar de markt te gaan” roept Gersom. Het lijkt wel echt vakantie. We pakken alle vier onze fietsen en daar gaan we. De

zon schijnt vrolijk en de mensen kijken ons na en lachen. „Kijk nou eens, allemaal op de fiets. Kijk dat kleine fietsje is!” De mensen vinden het heel grappig en het is toch niet de eerste keer dat ze ons zien. De stad is vlak bij. We steken de grote straat over. Meteen komen er een paar jongens op ons afrennen. Ze maken een doos open die ze meedragen. „Mamma, mogen we een kauwgummetje kopen?” vraagt Jonathan. „Hè ja,” zeggen de anderen. „Vooruit, het is een speciale dag.” De drie jongens kijken in de dozen. De verkopers hebben van alles. Sigaretten, toffees, zuurtjes in een papertje en ook kauwgum, verschillende soorten. „Kijk hier, zegt een van de verkopers, dit zijn goeie.” „Nee, deze hier” zegt een andere. Ze duwen de dozen onder de neus van onze jongens. Ze willen allemaal graag wat verkopen dan verdienen ze een beetje geld. „Van wie moeten we nou nemen?” vraagt Matthijs aan mij „Ze hebben allemaal de kauwgum die we willen.” „We kopen alle drie van iemand anders.” bedenkt Johathan. Een goed idee. Ik pak mijn portemonnee. Maar dan komen er opeens van alle kanten nog meer kinderen aanlopen. Kinderen in vieze gescheurde kleren, en moeders met babies op de rug. Ze houden hun hoofd scheef en steken hun hand uit. „Geef ons wat...” vragen ze. Ik aarzel en sta daar met mijn portemonnee in de hand „Ik heb honger.” zegt een kleine jongen. „Ik heb nog niks gegeten vandaag” zegt een meisje „Kijk mijn kind” zegt een moeder. „Mamma geef je geld?” zegt Matthijs en houdt ook zijn hand op. En ik aarzel. Mijn kinderen hebben wel gegeten, zij hebben geen honger. Die bedelaars weten dat heel goed, ze zien me aarzelen en ze trekken hun allerzieligste gezicht. De meesten ken ik wel. Ze lopen altijd door de stad. Sommige kinderen zijn van huis weggegaan, omdat ze hoopten in de stad wat te kunnen verdienen. Maar dat is niet zo gemakkelijk, bedelen is dan eenvoudiger. Ze krijgen altijd wel wat, of ze vinden iets wat ze kunnen verkopen. Maar ze blijven arm natuurlijk. Matthijs ziet nu ook waarom ik aarzel. „Zullen we voor iedereen kauwgum kopen?” vraagt hij. Dat lijkt me niet goed. „Mamma geef nou geld” roept Gersom. Ik haal 15 frank te voorschijn, alle kinderen en moeders steken hun hand uit. Ik geef het geld aan Jonathan en stap gauw op de fiets. „Jongens wachten jullie hier” roep ik bij het weggrijpen. In de winkel aan de overkant koop ik een zak met broodjes en dan fiets ik terug. De meeste bedelaars staan er nog. Ik deel de broodjes uit. Dan stappen we met ons vieren weer op de fiets. Maar het is toch niet zo leuk meer eigenlijk. „Komen ze nou altijd bedelen als je in de stad bent?” vraagt Matthijs „Niet zoveel als nu” zeg ik. „Als we deze zomer in Nederland zijn dan wil ik graag een heel groot stuk kauwgum kopen en opeten zonder één enkele bedelaar erbij.” „Kauwgom? IJs” roept Jonathan.

Marleen Ramaker, Amerongen

Bouwen aan relaties¹

Vandaag denken we na over het werk van de Heilige Geest in en door ons leven. Relaties horen hierbij en juist daarom willen we nadenken over de vraag hoe je aan goede relaties kunt werken. Het woord 'bouwen' geeft immers weer dat het iets van ons vraagt: onze persoonlijke inzet en toewijding aan God en Zijn bouwplan voor de ontwikkeling van goede relaties.

Bouwen heeft ook veel met herstellen en met herbouwen te maken. We weten allemaal dat relaties kwetsbaar zijn en dat mensen op dit punt verwondingen en teleurstellingen oplopen. *De keuze om aan relaties te bouwen houdt dan ook direct verband met een verlangen om hierin door Gods Geest gebruikt te worden.* Omdat God als Schepper heeft gekozen voor het her-scheppende werk van Zijn Geest.

Laten we daarom allereerst nadenken over de vraag *waarom* we ons moeten inzetten voor relaties. Wat motiveert ons? De belangrijkste reden is dat we een God dienen die voor herstel koos. Toen Adam en Eva zich onttrokken aan Gods zorg en leiding, vervreemdden ze van Hem en elkaar. Er kwam vrees in hun leven. Ze voelden zich teruggevoerd op zichzelf, op schuld, op onderlinge vervreemding en afstand. De mens was kwetsbaar geworden en de medemens werd in veel opzichten een bedreiging. God gaf Zijn bedoeling met de mens echter niet op en zocht een weg van herstel. Een mogelijkheid tot verzoening en vernieuwing. Zijn eerste vraag is dan ook 'Mens, waar ben je?'. God roept op tot ontmoeting, tot een vernieuwd tweegesprek, tot openheid en communicatie, tot herstel. 'Mens, waar ben je?' En Hij komt de mens tegemoet door de eerste kleding te maken. Hij toont hierin begrip voor het geschonden mens-zijn en ons verlangen naar bescherming. Tegelijkertijd verwijst God naar een Verlosser, iemand die de zonde en het kwaad zal overwinnen, iemand die Gods oorspronkelijke bedoeling met de mens weer mogelijk wil maken: een leven in harmonie met God, onszelf en de ander.

In het volgende hoofdstuk lezen we dat God nog een vraag stelt: „Waar is uw broeder Abel?” Kaïn antwoordt: „Ik weet het niet, ben ik mijns broeders hoeder?”. De mens wordt door God ter verantwoording geroepen. Waar zijn we wanneer God ons roept en hoe staan we tegenover onze naaste? Deze boodschap klinkt in het Oude en Nieuwe Testament door. Jezus vatte bijvoorbeeld Gods bedoelingen met ons leven samen door te zeggen dat

we God moeten liefhebben met alles wat in ons is, en de naaste als onszelf. (naslag: 'Leven in harmonie met God, jezelf en de ander', Proclama-Amerongen, een studie n.a.v. dit grote gebod)

Het motief om ons in te zetten voor relaties houdt dan ook direct verband met liefde voor God en toewijding aan herstel dat Gods Geest wil bewerken in persoonlijk leven en in onderlinge relaties. Een voorbeeld uit de Psalmen: in Psalm 127 lezen we dat als de Here het huis niet bouwt, wij als bouwlieden tevergeefs zwoegen. Als Bouwer wil God ons onderwijzen, maar... wij moeten bereid zijn te handelen op Zijn aanwijzingen en ons 'zijn' te toetsen aan Gods Zoon, die ons liet zien wie God is en hoe Hij wil dat we Hem en onze naaste liefhebben.

Welke bouwstenen zijn o.a. belangrijk?

1. Als eerste bouwsteen zou ik *realisme* willen noemen. Op het gebied van relaties kennen we allemaal teleurstellingen. Heel vaak werden we in onze verwachtingen ontmoedigd en gekwetst. We staan dan voor de keuze om ons terug te trekken en bijvoorbeeld te kiezen voor vrijblijvende relaties, of om het feit te accepteren dat relaties moeilijk zijn en steeds weer om onze aandacht vragen. Realistische verwachtingen zijn hierbij belangrijk en een bereidheid om open te staan voor groei en ontwikkeling. Om te werken aan goede relaties, en dus niet ideale! De werkelijkheid van een geschonden mensheid valt niet te ontkennen. Ook God was realistisch toen Hij Zijn Zoon zond. In Romeinen 5:8 lezen we: „God echter bewijst Zijn liefde jegens ons, doordat Christus, toen wij nog zondaren waren, voor ons gestorven is.”
2. Een andere bouwsteen is *aanvaarding*. Aanvaarding van onszelf en van de ander. Maar ook aanvaarding van groei. Aanvaarding betekent o.a. dat we de ander respecteren als uniek persoon, ongeacht verschillen in karakter, achtergrond, denkwijze en gevoelsleven, bekwaamheden en beperkingen. Dat we de ander aanvaarden als een mens die ook naar Gods beeld geschapen is en voor wie Christus stierf. Een mens van waarde en betekenis. Het betekent dat we elkaar ruimte geven onszelf te mogen zijn, om persoon te zijn met eigen gedachten, gevoelens, keuzen en verantwoordelijkheden. Alleen zo kan er sprake zijn van een tweegesprek, van ontmoeting, van communicatie.

In de Bijbel lezen we dat bij God 'geen aanzien des persoons' is (Jac. 2:1-13) en dat we elkaar moeten aanvaarden zoals Christus ons heeft aanvaard 'tot heerlijkheid van God' (Romeinen 15:7).

3. De derde bouwsteen is *communicatie*, een aspect dat steeds weer in allerlei studies wordt bevestigd (80% van de huwelijksproblemen houdt bijv. verband met een gebrekkige communicatie).

Wat is communicatie? Communicatie is kort gezegd tweerichtingsverkeer tussen mensen die onderling informatie, gedachten en gevoelens uitwisselen. Een uitwisseling waarbij iemand spreekt en waarbij iemand luistert. Daarbij wordt communicatie alleen positief ervaren, wanneer er sprake is van onderling respect en begrip.

Waar moet vooral degene aan denken die spreekt? Het belangrijkste is dat je je bewust bent, dat het er niet direct om gaat *wat* je zegt, maar *hoe* je het zegt, hoe het bij de ander overkomt. Soms kunnen we iets wat op zich misschien wel waar is zó hard zeggen, dat we de ander enorm kwetsen. De Spreukendichter schreef hierover: „Er zijn er, wier gepraat werkt als dolksteken, maar de tong der wijzen brengt genezing aan...”. En even verder: „een woord, in juiste vorm gesproken, is als gouden appels op zilveren schalen...”. Onze woorden kunnen dus als dolksteken ervaren worden, maar ook als gouden appels!

Ook betekent communicatie dat we ons oefenen in het leren uiten van gevoelens, in... kwetsbaar zijn. Maar ook luisteren is een kunst die we moeten beoefenen. Het betekent o.a. dat we ons in de ander willen verplaatsen, dat we de ander ruimte geven om gedachten en gevoelens te uiten, ook al denken of voelen wij over iets heel anders... Maar zo leer je elkaar wel beter kennen en begrijpen en kun je in dit gelijkwaardige tweegesprek van elkaar leren.

Waar mensen met elkaar in gesprek zijn, worden ook fouten gemaakt.

4. De volgende bouwsteen is dan ook *vergeving*.

De gave van vergeving (die wij in eerste instantie van God mogen ontvangen) zouden we dan ook met cement kunnen vergelijken wat nodig is om te kunnen blijven bouwen, om de ene steen op de andere te kunnen blijven leggen. Zonder vergeving kunnen onderlinge verschillen zó groot worden, dat je teleurgesteld en gefrustreerd het bouwwerk neerlegt. De stenen zijn dan letterlijk struikelblokken geworden, waarover de mensen gevallen zijn en zich bezeerd hebben.

Vergeving gaat gepaard met pijn en verdriet en vraagt van ons elke keer

een *keuze*, de keuze om te *willen* vergeven. Als voorbeeld mogen we kijken naar het offer van Jezus Christus.

Jezus wist wat vergeving van Hem vroeg: het betekende voor Hem een heel kostbare, vernederende en pijnlijke prijs, het kostte Hem Zijn leven! Toch koos Hij er voor omdat Hij wist dat het de enige weg was, om mensen meer in harmonie met God en elkaar te laten leven. Vergeving vraagt van ons – als navolgingen van Jezus – ook een prijs. Het betekent dat we gehoorzaam willen zijn aan de *opdracht* om te vergeven. Wanneer wij onze medemensen niet kunnen vergeven, zullen we een blokkade gaan ervaren tussen God en ons. We missen dan de ervaring van Zijn vergeving in ons leven en daarmee innerlijke rust. We voorkomen zo ook *bitterheid*, een bitterheid die onze levensvreugde en energie wegneemt en ons tot gevangene maakt van frustrerende ervaringen.

Jezus biedt ons *vrijheid* aan maar die vrijheid kunnen we alleen blijven ervaren wanneer we ons aangedaan onrecht kunnen vergeven. Vergeven zou je dan ook *loslaten* kunnen noemen en dit kan wanneer we weten dat God ons vasthoudt. Dat Hij ervan op de hoogte is... In 2 Cor. 5:20 lezen we dat ons de bediening van de verzoening is toevertrouwd... Die verzoening doorgeven betekent dat we ze ook moeten beoefenen in relaties.

5. Als laatste bouwsteen noemen we *agapè-liefde*. Bovennatuurlijke liefde die van God komt. Liefde die de Heilige Geest in ons wil vormen en tot ontplooiing wil laten komen (Rom. 5:5). Liefde die *concreet* en *praktisch* is. Een gezicht heeft. In de Bijbel lezen we hier veel over. Liefde die opbouwt – liefde die het goede voor de ander zoekt – liefde die niet opgeblazen is en niet wil kwetsen, maar blij is met de waarheid. Liefde die bemoedigt, vrede najaagt, bevestigt, initiatief neemt. Liefde die bruggen slaat naar het hart van de ander, mensen bevestigt in hun waarde en betekenis. Liefde die oog heeft voor elk individu, zoals Jezus mensen op een persoonlijke manier benaderde. Zacheüs werd bijvoorbeeld bevestigd in zijn waarde doordat Jezus bij hem thuis wilde komen... Levi wordt geconfronteerd met een directe oproep „Volg Mij...” Nicodemus kan direct een diepgaand gesprek aan, maar de Samaritaanse vrouw wordt eerst om water gevraagd.

Liefde is creatief omdat Gods Geest creatief in ons leven wil werken en door ons heen mensen wil bereiken.

Door deze opbouwende liefde krijgen mensen oog op het Evangelie

en daarom is het een opdracht van God ons in te zetten voor relaties.

Ter afronding een uitspraak van Jezus uit Johannes 13: „Een nieuw gebod geef ik u, dat gij elkander liefhebt; gelijk ik u liefgehad heb, dat gij ook elkander liefhebt. Hieraan zullen allen weten, dat gij discipelen van Mij zijt, indien gij liefde hebt onder elkander.”

Hoe voorkomen we hierin krampachtigheid?

Liefde is een vrucht van de Geest. Hij wil en zal het bewerken wanneer wij ons dagelijks openstellen voor Hem en het Woord van God. Het betekent dat we onszelf als een 'levende steen' aan de Bouwer geven en beschikbaar zijn voor Zijn werk (1 Petr. 2:5).

In relaties moeten we onszelf allereerst aan God geven zodat Hij ons dagelijks leven kan leiden en sturen, zodat we ook door Zijn Geest het spoor kunnen houden...

1 Bijdrage keuzeprogramma Ontmoetingsdag, Barneveld, 11 april 1992

P.C. van Wijk, Zaltbommel

Een sollicitatiebrief uit 1754

In het gemeente-archief van Wageningen bevindt zich de volgende brief van Simon Janse Verwey, die hij schreef op 5 januari 1754.

„WelEdele Egtb: heeren van de Regering van Zalt-Bommel.

Sonder roem na waarheit dient deze tot informatie dat onze familie bestaat uit man, vrouw, en zoon, wij zijn ruym 40 jaaren, de zoon de fleur onze yonkheyt, de kracht onzer lendenen, de stut onzer bejaarde dagen, 20 jaaren oud, een mr. glazemaker; een verwer, den meesten tijd ondermeester, een jongeling onzes gelukx, fris en wel geformeert en reght van Leeden, zoo U.E.- agtb. een wel gedresseert schoolmeester en voorganger van nooden of van doen hebbe God geeve UE.agtb: wijsheid en voorzichtigheid in de electie van zoodanig een persoon, of wat het ook zij: verzoeken UE.agtb. aangaande mijne kunsten en wetenschappen eens aan te merken, deszelve bestaan uit de navolgende dingen of wetenschappen, namentlijk Italiaans of Scheepsboekhouden, de wijnroeierskonst, de stuurmans en landmeetkonst, zonder roem, dog het is Gods gaven. Extra ordinar puik overheerlijk schoon singen, als 't God belieft: soo UEd.agtb. begeerig bent aan te hooren tot verwondering, verbaasheid, en wat iets meer

is, dat zoo een teder lighaam in Leezen en singen zoo een geluid kan geven, ik ben op de vierde verandering van domicilium; alle figuren op 't konstige door ovaal rondswijze met de passer te haalen, alle de somme te formeeren Italiaansche, Romynsche Letters, ja tot 50 diverse handen te schrijven, capitaal linkx en regs door te haalen, met de penceel te schrijven en te vergulden en diergelijke wetenschappen en capaciteiten meer, mede de veerdigheid der pen, in dewelke ik voor niemand behoef te wijken, de Roem buitengesloten, ik verzeker, dat UEd.agtb. nog beter sullen ondervinden, wanneer ik het durf met de pen te exprimeeren, wanneer UEd.agtb. gelieve te hooren of te zien, hebbe maar tot UEd.agtb. te recommandeeren, of door iemand te laate afhalen, de distantie tussenbeid is 9 of X uren; myn vrouw is de allerbeste in haar huishouden, in het adisteeren van mijn school, anfin van de hoofdscheedel of tot de voetsolen toe ben ik een schoolmeester. N.B. wijn of sterken drank word van mijn nimmer gedronken, ziet ook voor 't lest, ja voor 't laatst zegge is, en hoort UEd.agtb. sal nog beter ondervinden aangaande mijn comortement. P.S. per naaste occasie antwoord veraghtende te komen of niet, soo UE. agtb. op sodanige conditie niet gelieven te hooren of te zien, gelieft dan maar de goedheid te hebben van mijn papier met den eersten terug te zenden, dan hoope ik dat Ued.agtb. den heemel wil geeven Eendragtigheid en Liefden, ja selvs concordantie tot in de electie van een goed, braaf, eerlijk en bejaart en deugdzaam man, de heere seegene UE. agtb. en de waarde broeders der gemeente in het electioneeren van een ander persoon van 't vacerende ampt Uwer schoolmeesters en voorgangers ampt, blijve van hertelijke salutatie en presentatie van mijn onderdanige dienstprestatie aan UEd. agtb. broederen der gemeente. Ued. agtb. onderdanigste dienaar, Simon Janse Verwey, 17 5/1 54. Schoolhouder te Ouwater.

Voor zover ik heb kunnen nagaan is de goede man niet door de Magistraat van Zaltbommel aangenomen.

Tussen kerk en keuken

Margreet Maljers-Kroes

Zegeningen

„Mam... Mag ik al naar school,” riep Reinier, onze jongste onder aan de trap.
„Is het dan al acht uur,” riep ik terug terwijl ik naar mijn horloge grabbelde.

„Nog niet, maar wat maken die vijf minuten nu uit,” sputterde hij.
„Dat moet je 's avonds zeggen, als je naar bed moet. Heb je je tanden al gepoetst... Je meester zal wel denken dat we je kwijt willen als je altijd zo vroeg op school komt.” zei ik in één adem.
Reinier was niet onder de indruk. Hij pakte een tandenborstel en kneep een enorme streep tandpasta op de bovenkant. Hij demonstreert zijn goede wil vaak in een overmaat aan grondstoffen. Als hij af moet wassen gaat er geen lepeltje in het water, zoals de reclameboodschap aangeeft als noodzakelijk, maar een halve fles, zodat hij echt 'in de wolken' borden schoon staat te roeren.
Met zijn tanden gaat het op de zelfde manier.

„Meester denkt niets. En ik ga fijn met de Russen spelen.” zei hij schuimend zonnig. „Wat bof ik toch hé... dat ik Russische vriendjes heb.”
„Buitengewoon,” stemde ik in.

Op de lagere school waar hij dagelijks naar toe gaat, bivaakteert een groep kinderen uit Rusland. Ze komen uit de buurt van Tsjernobyl en verblijven voor zes weken in Nederland om de straling kwijt te raken. Hoe dat medisch precies zit weet ik niet, maar ik neem het onmiddellijk aan.
In school is de aula ingericht voor de kinderen, zodat ze van hun onderwijzer gewoon les kunnen krijgen. Verschillende evangelische kerken in Alkmaar werken samen met dit project en hun gemeenteleden bieden onderdak aan de kinderen.

Na een dag op school waren de eerste contacten met Hollandse kinderen gelegd. Via het knikkeren, dat op het ogenblik tot nationaal spel is verheven, kwam het verkeer tot stand. Niet dat de Russische kinderen knikkers bezaten. Ze hebben amper kleren, laat staan knikkers. Het enige waar ze zakken vol van hebben, zijn blikachtige speldjes. Ze zijn er bijzonder gul mee. Toen de Hollandse kinderen grootmoedig hun knikkers kado deden, zodat er gespeeld kon worden, boden de Russische kinderen stralend hun speldjes aan. Na een aanvankelijke houding van „Ach joh, dat hoeft niet” ontstond er een levendige ruilhandel. Op gegeven moment kwam Reinier thuis met een borst vol blik. Hij leek precies op een oorlogsveteraan, die in vol ornaat naar een reünie gaat. Hij liep er zelfs statig van.

Na een paar dagen had hij een hechte vriendschap gesloten met een paar jongens en aan tafel gaat het, naast Dirk, Herman en Paultje nu over Iwan en Pavel.

„Kun je een beetje met ze praten.” vroeg Janneke vorige week.
„O, ja hoor. Je moet niet nee, maar Njet tegen ze zeggen.” zei Reinier, „en je moet veel wijzen. Dan wijzen zij

weer opzichzelf en dan weet je wat ze bedoelen.

Ze zijn niet slap ook hoor, die aangesaalde kinderen. Goeie! Iwan duwde Paultje zo omver.”

„Toe maar. Geweldig,” prees Janneke.

„Maar gelukkig is Iwan mijn vriendje. Wat bof ik weer hé?” zuchtte Reinier.

Reinier telt zijn zegeningen. Hij noemt het alleen boffen. Zo boft hij dat hij grote broers en een zusje heeft. En dat hij een vriendje heeft, dat maar vijf huizen verder woont. En dat Russische vriendjes heeft. Hij gaat zingend naar school en komt zingend weer thuis.
Wat een bof hé? Zo'n jongetje!

Ontvangen

Dr. W.H. Velema,
Lichtende woorden;
in dagen van zorg en depressie.
64 blz., f 14,95
ISBN 9050302572
Uitg. J.J. Groen en Zoon, Leiden

R. Kuiper,
Zelfbeeld en wereldbeeld;
Antirevolutionairen en het buitenland, 1848-1905.
(Historische Boekerij, 2), 316 blz.
ISBN 9024266750
Uitg. J.H. Kok, Kampen

J.H. Velema,
Wie zijn wij?
plaats van/informatie over/kijk op chr. geref. kerken.
210 blz., f 24,50
ISBN 9060647688
Uitg. Buijten en Schipperheijn, Amsterdam

M.E. Brinkman (red.),
100 jaar theologie;
aspecten van een eeuw theologie in de Geref. Kerken in Nederland.
344 blz., f 55,—
ISBN 9024285615
Uitg. J.H. Kok, Kampen

Werner Laubi,
Bijbelverhalen voor kinderen.
Illustraties: Annegert Fuchshuber;
vertaling: Lutgart Debroey
272 blz., f 49,50
ISBN 9024266637
Uitg. J.H. Kok, Kampen/Altiora, Averbode

Dr. J. van Genderen en dr. W.H. Velema,
Beknopte gereformeerde dogmatiek.
 829 blz., f 97,50
 ISBN 9024265681
 Uitg. J.H. Kok, Kampen

Drs. A. Keizer,
De grote toekomst van Israel, de kerk en de volken;
 Waarom de dogmatiek moest vastlopen.
 448 blz., f 55,-
 ISBN 9024266297
 Uitg. J.H. Kok, Kampen

Dr. G. Dekker,
De stille revolutie;
 De ontwikkeling van de Geref. Kerken in Ned. tussen 1950 en 1990.
 254 blz., f 35,-
 ISBN 902426815x
 Uitg. J.H. Kok, Kampen

A.J. Klei,
De koningin is lekker hervormd!
 Over kerken en kerkmensen in Nederland.
 (Met tekeningen van Len Munnik)
 134 blz., f 19,50
 ISBN 9025944914
 Uitg. Ten Have, Baarn

Nel Borgdorff-Hendriks e.a.,
Wegwijs;
 Lustrumbundel t.g.v. het tienjarig bestaan van De Wegwijzer.
 96 blz., f 16,90
 ISBN 9066511419
 Uitg. Van den Berg, Kampen

Dr. H. Vreekamp,
Zonder Israel niet volgroei;
 Visie op de verhouding tussen kerk en Joodse volk van hervormde zijde (tweede, herziene en bijgewerkte druk).
 125 blz., f 18,90
 ISBN 9024248485
 Uitg. J.H. Kok, Kampen

Henk Veltkamp,
Toch verder?
 Verwerken van leed, een lange weg. (Tekeningen: Jos Mangnus)
 108 blz., f 19,50
 ISBN 9024266355
 Uitg. J.H. Kok, Kampen

Michael Green,
Wie is deze Jezus?
 (vertaling: drs. Evert W. van der Poll)
 144 blz., f 24,90
 ISBN 9024265991
 Uitg. J.H. Kok, Kampen

Rudolf van Reest,
Schilder's Struggle for the Unity of the Church.
 (Translated by Theodore Plantinga)
 471 blz., f 75,-
 ISBN 092110023x
 Uitg. Inheritance Publications Neerlandia, Alberta, Canada.

H.J. Hegger,
Onuitsprekelijke vreugde.
 32 blz.
 Uitg. St. In de Rechte Straat, Postbus 131, 6880 AC Velp

M. de Jonge, Voorburg

De voorzeide leer

Enkele maanden geleden ontvingen we ter bespreking deel 1² uit genoemde reeks, 'Openbaring' of zoals het titelblad aangeeft 'De Openbaring van Johannes'. Dat zou – zo dachten we toen – een goede gelegenheid zijn de aandacht van onze lezers (nog eens) op die serie te vestigen, iets over ontstaan en uitvoering vertellen en informatie geven over de stand van zaken.

Aanleiding

We moeten daarvoor in de geschiedenis teruggaan tot de 30-er jaren. Toen was het generaal gezien niet best in de (syn.) Gereformeerde kerken. Na veel zegen rond de eeuwwisseling was er geleidelijk aan in leer en leven een vanzelfsprekendheid gekomen, een gezapige rust. Het zondaar-zijn, de verlossing daaruit, de beloften, die de HERE had gegeven voor de grote toekomst, we wisten het allemaal zo goed. In boek en blad werd er over geschreven, maar het leefde niet meer in de gemeenten.

Wel was er de overtuiging ware kerk te zijn, althans recht op die naam te hebben. En toen Hij ons, in Zijn grote genade verlossing uit dat knellende juk van theologische bindingen gaf en Zijn Levende Woord gehoor kreeg, kwam het leven in een nieuwe gehoorzaamheid als met een lentewind verfrissend over die kerken. Tegelijk echter werd verzet daartegen openbaar. Kerkelijke vergaderingen, zelfs synodes trachtten de mond te snoeren van hen, die de rijkdom van het Verbond uitstalden.

In die situatie moeten we het begin van 'De Voorzeide Leer' plaatsen. In 1960 verscheen van de hand van ds. C. Vonk, predikant te Schiedam, een toelichting op de Heidelbergse Catechismus. Hij had daarin zijn catechetisch onderwijs beschreven; dat was méér dan enkel een toelichting op dit belijdenisgeschrift; het was een spiegel, waarin het leven tegenover de leer werd getekend en derhalve een oproep om bekering, naar-de-Schriften. Velen waren toen erg blij met het voornemen dat schrijver en uitgever een vervolgwerk zouden verzorgen over de Nederlandse Geloofsbelijdenis en daarna zouden toelichtingen op de bijbelboeken volgen. Het geheel werd onder de naam 'De Voorzeide Leer' gepresenteerd met als onderverdeling

deel I De Heilige Schrift,
 II De Heidelbergse catechismus,
 III De Nederlandse Geloofsbelijdenis.

Een groots werk, ook omdat toen ds. Vonk alleen als redacteur zou optreden.

Doel en karakter van de serie

In het eerste boek van deel I (Genesis)

lezen we in de inleiding dat „de reeks niet bedoelt een bijbelse geschiedenis te geven. Ook geen commentaar. Aan het een noch aan het ander bestaat in deze tijd behoefte. Iets anders evenwel is het aan iemand alvast iets te vertellen over een stad die zij bezoeken of over een schilderij dat hij bezichtigen gaat. Waarom zou men zo niet de bijbellezers vast iets kunnen meedelen over het boek of de brief of welk deel der Heilige Schrift ook, dat hij ter hand wil nemen? B.v. hoe zo'n brief of boek ingericht is, welke strekking het heeft enz.? Kortom, het kan zeer nuttig zijn alvast iets af te weten van het antwoord op de vraag hoe het straks te lezen Schriftgedeelte zichzelf bij ons aandient.” (5)

Deze doelstelling is in de 30 jaar daarna gehandhaafd, getuige het volgende citaat uit een folder (1975): „Het doel dat bij het opzetten van de reeks 'De Voorzeide Leer' en bepaald met de delen over de Heilige Schrift, voor ogen heeft gestaan, is geweest het iedereen die het horen wilde, toe te roepen 'kijk die Bijbel' s een mooi boek zijn! Daarom moet er over die Bijbel zó gesproken worden, dat de mensen er nieuwsgierig naar gemaakt worden en begierig om hem zelf te gaan lezen. Dan is het doel van de auteurs die aan dit grootse werk bijdragen, bereikt. Want zij hebben als uitgangspunt gekozen het onderwijs van de apostel in Romeinen 10:17, zo is dan het geloof uit het horen (c.q. lezen) en het horen door het Woord van Christus. Wie er toe gebracht wordt de Heilige Schrift serieus ter hand te nemen, wordt gebracht onder de bediening des Geestes, 2 Cor. 3:8”.

Uitgever

De oorspronkelijke uitgever (Liebeek & Hooijmeijer te Barendrecht) heeft in 1987 de verdere uitvoering overgedragen aan zijn amsterdamse collega Buijten & Schipperheijn, onder ons geen onbekende. Dit had voor de abonné's geen verdere consequenties v.w.b. het abonnement op de reeks, de wijze van uitvoering en de prijs.

Stand van zaken

De delen-Oude Testament zijn compleet: 17 banden, waarvan er 6 van de hand van ds. F. van Deursen zijn en 11 van ds. C. Vonk. Van de Nieuw-Testamentische delen zijn gereed en verkrijgbaar die over de evangeliën (2 delen) en dan onlangs Openbaring. Het plan is het volgende te verschijnen deel 'Handelingen' te doen zijn dan 2 delen over de apostolische brieven. Het geheel is dan 23 banden. Je komt onder de indruk van de omvang van deze reeks die in de 9000 bladzijden omvat. Aanschaffing ervan vergt een bedrag van f 1000 à f 1100. Dit laatste bedrag is met een door de uitgever

toegezegde korting annex gespreide betaling. Voorts is nog te vermelden dat een Canadese uitgever zich verbonden heeft een engelstalige uitgave te verzorgen mede voor afnemers in Amerika en mogelijk afnemers elders in de wereld.

1960-1992

Er is in die 30 jaar veel werk verzet, waarbij getracht is de continuïteit te handhaven; toch zijn verschillen van de opgezette planning niet helemaal te vermijden geweest. Die gaan bijv. over de volgende punten:

* ds. Vonk heeft een medewerker aangetrokken (ds. F. van Deursen)

* de betrokkenheid van ds. Vonk is naarmate hij ouder werd, geringer geworden: te hopen is dat hij gereedliggende copie verder zal kunnen (laten) bewerken.

* de omvang van de boeken is in de loop der jaren kleiner geworden (Leviticus bijv. telt 768 bladz. daarop volgende banden zijn 300-400 bladz. in omvang).

* de prijsontwikkeling is ook duidelijk zichtbaar te maken; het boek Leviticus kost thans f 39,50, maar een deel-Evangelien (Lucas/Johannes) 368 blz. en vergt een prijs van f 59,50.

Op enkele onderdelen moest dus worden gesneerd door af te zien van het behandelen van zaken, die niet direct met de Schriftverklaring verband hielden dan wel door 'problemen' te laten liggen. (Als voorbeelden zijn te noemen: de betekenis van het werk van prof. B. Holwerda, de onsterfelijkheid der ziel, het duizendjarig rijk, wetticisme en judaïsme als dreigende gevaren voor Christus' gemeente).

In het volgende nummer komen we nog terug op het te bespreken boek zelf.

Afscheid

De navelstreng van toen
lijkt weer hardnekkig
te bestaan-
ik wil je nog niet laten gaan.

Mijn tranen wassen nu
jouw stervende gezicht
waarin ik al een sprankje licht
van eeuwigheid zie komen.

Het einde van mijn kinderdromen.
Hier is een mens het zwakst.

Maar even hoor ik nog
je sterke moederstem:
tot straks
bij Hem.

Janneke de Jonge

Kerknieuws

Ned. Geref. Kerk van Neede.

Het scribaat der kerk wordt met ingang van 20 mei jl. behartigd door: J.G.W. Bisperink, Deldensestraat 11, 7478 PG Diepenveen. Tel.: 05473-33262.

Ned. Geref. Kerk van Maastricht.

Gaat u op vakantie naar Zuid-Limburg?

Zo ja, dan willen wij u graag attenderen op de kerkdiensten van onze kerk in Maastricht.

Tweemaal per zondag is er dienst, 's morgens om 9.30 uur en 's middags om 17.00 uur. Na de morgendienst kunt u ook nog, onder het genot van een kopje koffie, gezellig napraten en contacten leggen met andere vacatiegangers en met gemeenteleden. De diensten worden gehouden in de 'Waalse Kerk', Pieterstraat 6. Voor telefonische inlichtingen kunt u terecht bij de heer J.K. Smelik, tel.: 043-211375.

U bent van harte welkom!

Acta Landelijke Vergadering Ned. Geref. kerken te Ede 1991 verschenen.

In 1991 vergaderde de Landelijke Vergadering van de kerken te Ede. Dezer dagen zijn de acta van deze L.V. gereedgekomen. Deze bevatten, behalve de verslagen van de 5 zittingen, de tekst van de besproken rapporten. Een handelseditie is verschenen bij Buijten & Schipperheijn B.V. te Amsterdam en verkrijgbaar bij de boekhandel. De uitgave telt 122 pagina's en kost f 27,50. (ISBN 90 6064 782 3).

Radio-kerkdienst

Op zondag 24 juni a.s. vindt een radio-kerkdienst plaats vanuit de kerk van Amersfoort.

Voorganger in de dienst des Woords is ds. F.R. Bruintjes.

De dienst vangt aan om 17.00 uur. Cassettes van deze kerkdienst kunnen worden besteld bij de Stichting 'De Brug', Lancasterdreef 148, 8251 TD Dronten. Tel.: 03210-13673.

Onder andere(n)

Ontmoetingsdag Interserve/BMZG

zaterdag 13 juni in Bunnik

Op zaterdag 13 juni a.s. zal in Bunnik de volgende ontmoetingsdag van Interserve (vh BMZG) worden gehouden.

„De overdracht van het Evangelie in de Nederlandse cultuur” is het praktische (en actuele) thema van deze dag.

Dit thema zal worden ingeleid door drs. W. Dekker, Hervormd predikant te Wezep. 's Middags zal vooral kennis gemaakt worden met werkers uit Azië en zendingskandidaten. Leen en Agaath Bijl (zendingsechtpaar) zullen vertellen over hun werk en leven in Pakistan.

Er zal een speciaal programma voor kinderen zijn vanaf de leeftijd van 4 jaar. De bijeenkomst die tot 16.00 uur zal duren, begint om 10.00 uur en zal gehouden worden in kerkelijk centrum 'De Gaarde', Provincialeweg 32a (hoek Camminghalaan) in Bunnik.

Deze plaats is ook gemakkelijk met openbaar vervoer (b.v. trein) te bereiken. Voor nadere informatie: Interserve-kantoor in Zeist (tel. 03404-13741).

N.B. In verband met bovengenoemd onderwerp is er ook een speciaal nummer van het Interserve-blad 'Dienen' verschenen onder het thema 'Zending in Nederland', dat aangevraagd kan worden bij het secretariaat: Krakelingweg 10, 3707 HV Zeist.

Kalender

van Ned. Geref. bijeenkomsten van meer dan plaatselijk belang.
Opgave: tel. 05130-204/6.

1992

- 17 sept. Vrouwenkontaktdag te Bunschoten-Spakenburg
- 31 okt. Regionale Ontmoetingsdag Chr. Geref. Ned. Geref. te Assen

*Niemand weet wat leven is,
alleen, dat het gegeven is,
en dat van dit geheimenis,
God het begin en einde is.*

Wij zijn dankbaar en blij dat
de HERE ons een zoon gaf:

Robert-Jan

23 mei 1992

Frank en Wilmy Brintjes
Bijleveld 2
3813 XK Amersfoort

ZEILKAMP EINDHOVEN

Ben je geïnteresseerd in
twee weken ontspannen(d)
zeilen, zwemmen, omgaan
met nieuwe mensen en pra-
ten over God?

Ben je 18 jaar of ouder en
heb je het bescheiden be-
drag van f 415,- over voor
deze vakantie?

Ga dan mee!

Van 18 Juli tot 1 Augustus
gaat het gebeuren.

Wil je meer weten? Bel:

Jacqueline v.d. Bovenkamp
02207-11997

of:

Arend Visser
02159-14130

Tevens schippers gezocht!

*„Ik heb de goede strijd gestreden;
ik heb mijn loop ten einde gebracht;
ik heb het geloof behouden.
Voorts ligt voor mij gereed de krans der rechtvaardigheid,
welke te dien dage de Here, de rechtvaardige Rechter,
mij zal geven.”*

2 Timoteüs 4:7,8

De HERE heeft Zich ontfemd over onze zeer geliefde en dappere
zoon, broer en oom

ADRIANUS VENDERBOS

die op de leeftijd van 41 jaar rustig ontslapen is, twee jaar na zijn
tweelingbroer Johan.

Zijn vast vertrouwen op zijn Verlosser Jezus Christus, zijn strijdlust
en humor, deden hem en Riet bergen verzetten. Dankbaar genietend
van elke dag hem hier gegeven, was Aad zeker van een nieuwe
schepping waar geen pijn en moeite zullen zijn.

In de leegte die hij nu achterlaat, kijken ook wij met reikhalzend ver-
langen uit naar die grote toekomst.

's-Gravenhage: J.M. Venderbos-Rijken van Olst

's-Gravenhage: Riet en Geert de Wind-Baauw

Rijswijk: Rens en Jannozen Venderbos-
Moggré

Best: Chris en Lea Venderbos-Bouterse

's-Gravenhage: Lida en Reitse Keizer-Venderbos

Dongen: Jan en Atie Venderbos-Bos

Oegstgeest: Roel en Carlien Venderbos-Glas

's-Gravenhage: Hans Venderbos

's-Gravenhage: Marieke en Antheun Janse-Venderbos
en verdere familie

Loenenseplein 24, 2574 RV 's-Gravenhage, 26 mei 1992

Correspondentieadres:

Melis Stokelaan 828, 2533 EW 's-Gravenhage

De begrafenis heeft 30 mei jl. plaatsgevonden op de algemene be-
graafplaats 'Westduin' te 's-Gravenhage.

ngj

STICHTING
NEDERLANDS
GEREFORMEERD
JEUGDWERK

NGJ-WEEKENDS

"Uit de grond van mijn hart"

De bijbelstudieweekends gaan dit jaar over de psalmen. Eerlijke
liederen van gelovigen, die midden in het leven staan. We willen
samen een paar van die liederen lezen, samen ontdekken hoe je
ze kunt lezen. Het volgende mag je dan verwachten: een introduk-
tie op de psalmen; een handreiking voor eigen bijbelstudie: aan-
wijzingen voor het lezen van de psalmen; een aandachtige lezing
van Psalm 23 en 103; een gesprek over de betekenis van psalmen
en het zingen van de psalmen voor jezelf.

Data: eerste weekend 11-13 september; tweede weekend 2-4 ok-
tober.

Plaats: het huis van L'Abri te Eck en Wiel (Betuwe)

Kosten: f 50,-

Opgave: door overmaking van f 10,- op postgiro 5180291 t.n.v. D.
v.d. Molen, NGJ-weekends, Socratesstr. 58. Apeldoorn, o.v.v.
welk weekend wil je deelnemen?

Evt. tel. 055-664609 Dirk van der Molen.

voor de klas?

EEN GOEDE KEUS!

christelijke hogeschool
studierichting PABO

- opleiding leraren basisonderwijs
- nascholing onderwijsgevenden

Prins Bernhardlaan 25, 6713 MA EDE

Telefoon: 08380-19056

AANMELDING STUDENTEN PABO 1992/1993

Toelatingseisen: diploma havo, vwo, vhbo (nieuwe stijl), mbo (3-
jarige dagopleiding)

(Zij die niet aan één van deze eisen voldoen en
21 jaar of ouder zijn, kunnen tot de PABO wor-
den toegelaten via ons toelatingsonderzoek)

Aanmeldingsformulieren, informatiefolders en brochures zijn
verkrijgbaar bij de decanen van de scholen en bij onze admini-
stratie.

Aanmeldingen dienen zo spoedig mogelijk te geschieden.